

A Kokas-módszer alkalmazása a hittanoktatásban

Lezárva: 2024. november 12.

Jelige: 87hbaIkb9

„... valahányszor felragyognak körülöttem a gyerekek, meggyújtják
lelkemben a gyertyákat, teli leszek mély fényességgel...”

/Kokas Klára/

1.	Bevezetés	4
1.1.	Személyes motiváció.....	4
1.2.	Célkitűzés	4
1.3.	A kutatás leírása	5
1.4.	A hittanoktatás spirituális dimenziója	5
2.	A Kokas-módszer bemutatása	8
2.1.	A módszer forrása – Kodály Zoltán	8
2.2.	A módszer-kidolgozója: Kokas Klára	9
2.3.	A módszer gyakorlati megvalósulása	12
3.	A Kokas-módszer lehetőségei a katechézisben: A Kokas-hittan	18
3.1.	Pedagógiai reflexió.....	18
3.1.1.	Reformpedagógia	18
3.1.2.	A református közoktatás kontextusa	19
3.1.3.	Fejlesztett területek	21
3.1.4.	Életkori sajátosságok: 6-10 év	22
3.2.	Valláspedagógiai szempontok	24
3.3.	Pszichológiai reflexió	27
3.3.1.	Releváns tudás	27
3.3.2.	Információbefogadás és információrobbanás	28
3.3.3.	Rögzített narráció elemzési szempontjai	30
3.3.4.	A gyermekek alkotásai	31
3.4.	Kokas-hittan bemutatása	32
4.	Összefoglalás:	42
5.	Bibliográfia	43

1. Bevezetés

1.1.Személyes motiváció

Kokas Klára a zenére táncol a gyerekekkel. Nem tanít nekik a zenéről, hanem a zene belső lényegét mutatja meg nekik, átéli velük, a zenébe bújik a gyerekekkel és ott táncol velük. A zene átjárja a gyermeket és a pedagógust, és ebben feloldódnak. Hogyan tudnám én ugyanezt megcsinálni a hit-átadásában? Legszívesebben én is folyékony, rezgő, kúszó-mászó formába önteném Istent, és lejátszanám a gyerekeknek, mint egy zenét. Istennel ugyanilyen mélyen lehet és csak így érdemes igazán találkozni. Egzisztenciális mélységben. Egy olyan módszert kerestem, ahol kifejezhető az Isten jelenlét, melyben szabadon, saját szavainkkal, énekhangunkkal, alkotásunkkal, belső, lelki mozdulatainkkal, az egész lényünkkel „táncolhatunk” az Istenre, az Istenben. Hogyan tudnám ezt megvalósítani?

1.2.Célkitűzés

Az ezredfordulótól kezdve egy paradigmaváltásnak lehetünk tanúi a valláspedagógiában, melynek eszménye a gyermek spiritualitásának középpontba állítása a hittanoktatásban.¹ A megjelenő új irányzatok felismerik, hogy „a diákok fejlesztéséhez már nem megfelelő a frontális oktatás. Sokkal differenciáltabb, interaktívabb, innovatívabb oktatásra-nevelésre van szükségünk.”² A módszertani megújulás szele Magyarországot is elérte, a Godly-play, a Kett-módszer, a bibliodráma, az Experiential Education (bibliai élménypedagógia) új utakat keres a hittanoktatásban. Ezek a hazánkban is terjedő külföldi módszerek egyre több intézménybe, hittanár eszközkészletébe beépülnek, ugyanakkor magyar szakemberek, pedagógusok, teológusok valláspedagógiai, vallásdidaktikai fejlesztő munkájának is tanúi lehetünk.

Dolgozatommal egy sajátosan magyar foglalkozásterv ötletét szeretném bemutatni, amely kapcsolódik a kortárs katechetikai trendekhez, ugyanakkor egy új szemponttal is színesíti azokat. Foglalkozástervemet Dr. Kokas Klára (1929-2010) nemzetközileg elismert magyar zenepedagógus munkásságát és módszertanát vizsgálva és alkalmazva foglalmaztam meg. Dolgozatom tézise, hogy a Kokas-módszer³ hittanoktatásbeli alkalmazása kapcsolódik a

¹ Lacy Finn Borgo, „Spiritual Direction with Children the Next Natural Step in the Christian Historical Progression of Children’s Spiritual Formation”. In *A Dissertation Submitted to the Faculty of George Fox Evangelical Seminary In Candidacy For The Degree Of Doctor Of Ministry*. Portland, Oregon, 2016, 12.

² K, Nagy Emese – Pálfi Dorina: Paradigmaváltás a pedagógusképzésben?: A pedagógusképzés áttekintése a sikeres pályára való felkészítés szempontjából, Új Pedagógiai Szemle, 2017/1-2, 76-82, <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/paradigmavaltas-a-pedagoguskepzesben> Letöltve: 2024. 10.14.

³ A Kokas-módszert Kokas Klára nem írta le, azonban a Kokas-kódexben Kokas Klára tanítványi köre és kutatói rögzítették a módszert hivatalosan. Deszpot Gabriella – Paál Zoltánné Katalin – Furka Bea – Lájér Józsefné –

gyermek spiritualitását előtérbe állító nemzetközi trendekbe, s ezáltal egy olyan foglalkozás valósulhat meg, amelyben a Szenttel való találkozás, a személyesség, a szabad befogadás és az önkifejezés meghatározó.

1.3.A kutatás leírása

A kutatás „desk research” szakaszában először az alapfogalmak tisztázása nyomán kialakítottam a vizsgálati hálót a teológia, pedagógia és pszichológia határterületén. Ezt követően Kokas Klára által írt művekkel, majd a módszerét feldolgozó tanulmányokkal foglalkoztam. Ebben a szakaszban Kokas-foglalkozáson is hospitáltam, majd a témából következő interdiszciplináris kérdésfeltevéseket tisztáztam a zenetudomány, a zenepedagógia, a zeneterápia, a gyógypedagógia és a művészetterápia határterületein.

A dolgozat megírásának második szakaszában a forrásokat összegezve és a következtetéseket megfogalmazva református teológiai szempontból értékeltem mind a pedagógiai, mind a pszichológiai eredményeket, mivel a református hittanoktatásra szeretném alkalmazni Kokas Klára munkásságát. Ebben a szakaszban kristályosodott ki, hogy a következőkben kifejtett módszer célcsoportja a kisiskoláskor: 6-10 éves korosztály.

A dolgozat alkalmazási szakaszában foglalkozás-óravázlatot készítettem és kísérleti alkalmakat tartottam a Budapest-Klauzál téri Református Egyházközségben és a Bartók-negyed Missziói Községben 6- 10 éves gyermekcsoportok számára. Az órákról digitális dokumentáció készült, pedagógiai, pszichológiai és teológiai reflexióval ellátva. Dolgozatomba mindezekből a tapasztalatokból beépítettem.

1.4.A hittanoktatás spirituális dimenziója

A spiritualitás ma komplex jelenség, amely a transzcendenssel való kapcsolódást, érintkezést fejezi ki. Megkülönböztethetünk vallásos spiritualitást és humanisztikus spiritualitást⁴, hiszen a spiritualitás a 19. században levált a keresztyén hagyományról.⁵ A spiritualitás keresztyén története az egyház korai megélési formáiban és a szerzetesség életvitelében jelentkezett, majd a középkori egyház hamis szentségének széttörésével a spiritualitás megélési formái a laikus, belső hitéletben kerestek helyet. A reformáció korában az intellektuális spirituális hitmegélés került előtérbe, a misztikus spirituális hitmegélés háttérbe húzódott. A 19. században főként

Pállay József – Dr. Nemes László Norbert: *Kokas-kódex*. Budapest, Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2011.

⁴ Németh Dávid: A biblikus - avagy protestáns - spiritualitás jellemzői, in Siba Balázs - Szabóné László Lilla - Lányi Gábor: *Leiki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2021, 11–52.

⁵ Németh Dávid - Szászi Andrea - Sztrókay Edit (szerk.): *Valláspedagógiai tankönyv: 7. fejezet Spiritualitás* (Fejezet szerzői: Simon Réka, Varga Gyöngyi) – megjelenés alatt, 2024.

Észak Amerikában, Afrikában, Ázsiában öltött új megélési formákat, míg Európában a felvilágosodás racionális értékei kerültek előtérbe. Azonban a posztmodern ember- és világképben helye van a töredezettnak, a befejezetlennek, így újra teret kap a spritualitás is.⁶

Túllátni a fizikai világ határain emberi létszükséglet. A transzcendenssel, valami magasabb szintű megéléssel, dimenzióval való kapcsolódási igény a keresztény teológia számára az emberi lét alapvető beállítódása.⁷ Másképpen fogalmazva az alkotójához vágyakozó teremtmény áll a spritualitás fókuszában. Azonban a reformatori teológia felhívja a figyelmet arra, hogy „azzal, hogy valaki a transzcendens valóság iránt érdeklődik, még nem lép túl a teremtett valóság határán, gyakran a pszichikai valóságén sem. Ezt a határt egyedül Isten, a valóságos transzcendens, a teremtett világ Alkotója nyithatja meg, és csakis ő léphet át rajta.”⁸ A keresztyén spritualitás tehát a Szenttel való találkozás, életvitel.⁹ Jelen dolgozat szerzője a spritualitás fogalma alatt ezt érti: A Teremtővel való aktív kapcsolatban létele. A kulcsfogalmak itt a kapcsolatban létele és a találkozás.

Minden gyermeknek születésétől fogva van spritualitása és a spirituálisra való igénye.¹⁰ A nyugati gondolkodás hajlamos arra összpontosítani, hogy kivé válik majd a gyerek, és a jövőbeli potenciát nézi, ahelyett, hogy azt értékelné, hogy ki a gyermek most.

A 2000-es a évektől a nemzetközi katechetikai tendenciák a gyermekek lelki kísérésének szükségét hangsúlyozzák: az új katechetikai cél, hogy tisztelve és értékelve legyen a gyermeki lét önmagában és annak spritualitása.¹¹ „Egy holisztikus megközelítés van elterjedőben, amiben a gyermeket egy folyamatba hívja meg a katechéta, amiben a gyermek amennyire csak lehet a maga teljes testi, érzelmi, szociális, spirituális valóságával vesz részt. Itt a fókusz is változik. A cél, hogy a gyermek interakcióba lépjen Istennel.”¹² Valamint támogatja azt is, hogy a gyerek megmutathassa, a közösség terébe hozhassa azt, ahogyan ő tapasztalja meg Istent és a kapcsolatukat.

⁶ Uo.

⁷ Németh Dávid: A biblikus - avagy protestáns - spritualitás jellemzői, 11–52.

⁸ Uo.

⁹ Philip Sheldrake: *A spritualitás rövid története*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2008, 13-46.

¹⁰ Személyes meggyőződése, hogy már a fogantatás pillanatától fogva, az anyaméhben is van Isten-kepeolat.

¹¹ Brendan Hyde: Children of the ‘Now’: Dispelling Some Neoliberal Assumptions in Christian Religious Education, *Religious Education*, Vol 118 No 2, 1-4, 2023.

<https://www.childrenspirituality.org/publications/children-of-the-now-dispelling-some-neoliberal-assumptions-in-christian-religious-education-article>, Letöltve: 2024. 10. 02.

¹² Szabóné László Lilla: Tananyag helyett táplálék. A Szentírás imádságos olvasása, *Magyar Református Nevelés* 2024/4, (megjelenés alatt)

Ez a fordulat jelentős elmozdulás a protestáns hagyomány jellegzetesen kognitív ismereteket átadni kívánó, tanító jellegű hitre nevelésében. A Magyarországi Református Egyház köznevelési törvényében nincs benne a lelki kísérés, lelkigondozás, mint református köznevelési szempont.¹³ A hittanár azonban a csoport és minden egyes tanulója lelki vezetője, ahogyan a lelkipásztor a gyülekezeté. A gyermeki spiritualitás kíséréséhez szükségessé válik ez a fajta megközelítés. Ezt az új törekvést támasztja alá az Református Pedagógiai Intézet 2026-ra kitűzött víziója, amelyben a katechetikai fókuszpontok alpontban a pedagógiai látásmód formálásról és a katechézisben történő paradigmaváltásról ír és így fogalmaz „szeretnénk nagyobb súlyt fektetni az önismeretre, hittanoktatói identitás kérdéskörére, lelkigondozói attitűd megjelenési és megvalósítási formáira.”¹⁴

Hangsúlyt kapott tehát a katechézisben, hogy a gyermek a saját hitmegélését és Istenszereplését önmagában vagy társait bevonva, a Szentháromság szent terében, teljes intimitásban megélhesse; illetve, hogy a pedagógus ezt kísérje, jó mederben tartva a gyermek kibontakozását - támogassa, kísérje, táplálja. Mert „azoknak a gyerekeknek, akiknek nincs meghallgató és irányító társuk, elszalasztják a lehetőséget, hogy Istennel és másokkal mély kapcsolatot építsenek.”¹⁵

¹³ 1995. évi I. törvény A Magyarországi Református Egyház Köznevelési Törvénye a 2023-as törvény módosításaival:

https://reformatusmegyhaz.hu/documents/3332/1995._%C3%A9vi_I._tv._Koznevel%C3%A9si_tv._vhu._2023._%C3%A9vi_II._mod._egys._szerk.pdf Letöltve: 2024.10.02.

¹⁴Szontagh Pál: *Református Pedagógiai Intézet: 2023–2026. évi középtávú munkaterve*, Budapest, RPI, 2022. https://refpedi.hu/documents/1801/K%C3%B6z%C3%A9pt%C3%A1v%C3%BA_munkaterv_2023_26_VEGLE_GES_JosQDh8.pdf Letöltve: 2024. 10. 02.

¹⁵ Lacy Finn Borgo: *Spiritual Direction with Children*, vi.

2. A Kokas-módszer bemutatása

A nemzetközi trendek alapján látható, hogy szükség van olyan szemléletű módszerekre a katechézisben, amelynek az alapja a gyermek spirituálisan egyenrangú viszonya a felnőttel, ahol a spirituális, belső lelki folyamatok kifejezésére a gyermek lehetőséget, teret és kifejezési eszközt kap. A következőkben Kokas Klára zenepedagógus módszerének forrását, tartalmát, majd megvalósulását vizsgálom.

2.1.A módszer forrása – Kodály Zoltán

A Kokas-módszert Kodály Zoltán (1882-1967) munkássága inspirálta. Kodály nemzetközileg elismert nevelési koncepciója az emberi személyiség egészének formálásáról a zene által, követői és tisztelői munkája nyomán módszerré alakult, amely a magyar zenei nevelésben, mind az iskolai ének-zene oktatás, mind a professzionális zenész képzés alapja lett.¹⁶

Meg kell különböztetni a Kodály módszert a Kodály koncepciótól. „A *módszer* a zenei képességfejlesztés gyakorlata, a *koncepció* a gyermekben az emberi személyiség egészének formálásához választott elveket adja meg.”¹⁷ Utóbbi célja a magyar zenei közízlés felemelése az iskolán keresztül. ¹⁸ Mindez elvezet „egy nemzet- nevelő eszmerendszerhez, amelynek két pillére az európai kultúrába illesztett értékrend és a humanizmus.”¹⁹ Kodály a zene feladatát ezen az eszmei, filozofikus szinten is megfogalmazza.

Kodály rámutat, hogy a zenének a transzcendensig ér a hatótávolsága. Ezt így fogalmazza meg: „teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be. A zene rendeltetése: belső világunk jobb megismerése, felvirágozása és kiterjedése. A népek legendái isteni eredetűnek tartják. S ahol az emberi megismerés határait elérjük, ott a zene még túlmutat rajtunk, olyan világba, melyet megismerni nem, csak sejteni lehet.”²⁰

Kodály kortársa, Edgar Williems (1895-1978), akit Kodály maga is figyelemmel kísért, a zene és az ember mélylélektani kapcsolatára épít pszichológiai, filozófiai alapokon. Alapgondolata, hogy a „zene három eleme a ritmus, dallam és harmónia az ember fiziológiai, érzelmi, értelmi

¹⁶ Kodály Zoltán: Száz éves terv (1947), in Kodály Zoltán: *A zene mindenkié*. Budapest, Zeneműkiadó, 1975, 247. „Cél: magyar zenekultúra. Eszközök: a zenei írás-olvasás általánossá tétele az iskolán keresztül. Egyben a magyar zenei szemlélet öntudatra ébresztése a művészi nevelésben csakúgy, mint a közönségnevelésben. A magyar zenei közízlés felemelése, folyamatos haladás a jobb és magyarabb felé.”

¹⁷ Kokas Klára: *Amerikában tanítottam*, Budapest, Zeneműkiadó, 1978, 122.

¹⁸ Mindezek alapja a zene személyiségformáló ereje. , a magyar anyanyelv helyes használata, gondozása, az értékes irodalom, költészet szeretete, a megfelelő mozgásformák, valamint a külföldi nyelvtudás, amely szintén anyanyelv használatának tudatosságát erősíti.

¹⁹ Erős Istvánné: Kodály-módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia, *Parlando: Zenepedagógiai Folyóirat*, 50. évf., 2008/5., 4–9.

²⁰ Kodály Zoltán: *Visszatekintés*, Budapest, Zeneműkiadó vállalat, 1964, 156.

természetét örömmel tölti el. E három alapvető elem sematikusán két pólus (egy anyagi és egy szellemi) közé van elhelyezve, ezek: a hangzó rezgés és a művészet.”²¹ Deszpot Gabriella ezt így támasztja alá: „A zenék a transzcendens világból érkehetnek csak, rezgés és hullámformátumban, amelyek az emberi alkotóképesség révén hangkompozíciókban válnak közvetíthetővé, ismételhetővé, átélhetővé érzékszerveinknek köszönhetően. De talán elsődleges, hogy legbelül, a zene az emberben utakat épít saját maga mélyrétegeihez is, sejtszinten tartja karban készségeit és őrzi, fejleszti képességei színvonalát.”²²

Tehát egy olyan mélylélektani réteget érint meg a zene, amelyet más eszközzel nem érhetünk el. A zene lehetővé teszi, hogy az ember kiemelkedjék a hétköznapiakból és az élet fontos eseményeit (születés, életadás, halál, ünnepek) „kicsiszolt formában” élhesse meg.²³ Az ember teljes intenzitással belehelyezkedhet, mert a zenehallgatás vagy éneklés időt és teret ad az intim lelki feldolgozáshoz. A dallamok, énekek között lesznek kiemelt jelentőségűek az egyén számára, melyben úgy érzi, a saját hangja, gondolatai, érzelmei szólalnak meg, róla beszélnek. Ezzel megtörténik az interiorizáció: „a zene képes belépni a lélekbe, a zene és az egyén közt a lélek bensejében létrehozni a találkozást.”²⁴ Mindezek mögött a Kodály-koncepció húzódik: a zene tanulás nem pusztán önmagáért van, hanem egzisztenciálisan hat.

2.2.A módszer-kidolgozója: Kokas Klára

Dr. Kokas Klára (1929-2010) magyar zenepedagógus, zenepszichológus, a Kokas-módszer megalkotója. Énekzene-karvezetés szakon végzett, majd ELTE pedagógia-pszichológia doktori címet szerzett. Kodály Zoltán tanítványaként figyelt fel arra a jelenségre, hogy a zenei nevelés transzferhatással²⁵ van a gyermekek egyéb készségeinek fejlődésére. Pszichológiai méréseket végezve számol be róla, hogy a Kodályi alapokon művelt zenepedagógia hat a gyermeknek mozgásos-egyensúlyozási-számtani-helyesírási teljesítésére.²⁶ A Kodályi-örökséget továbbfűzve Kokas Klára kijelenti: „A gyermek ne fogalmakat, definíciókat gyűjtsön, hanem

²¹ Szőnyi Erzsébet: *Zenei nevelési irányzatok a XX. században*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 50.

²² Deszpot Gabriella: Zene és kreativitás. Az alkotóképesség fejlesztése Kokas Klára zenepedagógiájával, in: Falus András (szerk.): *Zene és egészség*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2016, 54-75.

²³ Dobszay László: *Kodály után, Tűnődések a zenepedagógiáról*, Kecskemét, Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, 1991, 80.

²⁴ Ezt igazolja Barkóczi Ilona és Pléh Csaba kutatása: Barkóczi Ilona – Pléh Csaba: *Kodály Zenei módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*, Kecskemét, Petőfi Nyomda, 1977.

²⁵ Transzfer egy cselekvés vagy cselekvési mód átvitele egyik tényezőről a másikra. Transzferhatás ennek a transzfernek a második teljesítményének megtanulására vagy elérésére gyakorolt hatása. Forrás: Kokas Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*, Budapest, Zeneműkiadó, 1972. Kokas Klára hivatkozása: Woodworth, R.S. – H. Schlossberg: *Kísérleti pszichológia*. Budapest, 1966. 893.

²⁶ Uo.

zenekincset. (...) Az énekóra mennél inkább gyakorlati zenélés, frissítő zenei élmény legyen, ne unalmas okoskodás.”²⁷

A Kokas-módszer az alternatív pedagógiai irányzatok között egy *komplex reform – alternatív-művészetpedagógiai* módszer,²⁸ amelyben a zene által történő *képességfejlesztés és személyiségfejlesztés*²⁹ megvalósul. A módszer alapját a feldolgozandó anyag művészi értéke és a gyermek művészi, feldolgozó tevékenységének kapcsolata adja. Ebben a folyamatban a *pedagógus* nem ismereteket nyújtó oktató, hanem az élményt felfedező gyermek társa, akinek segítségével indul a *tudomány és művészet egységének* felfedezésére, amely folyamatban a tanító gyönyörködik. A nevelés pedig az a *felfedező folyamat*, amiben a gyermek saját képességei szerint magáévá, belsővé teszi a kapott anyagot, amely feloldódást, örömet, *katarzis-élményt* nyújt.³⁰ Ebben a folyamatban a *motivációt a gyönyörködés, öröm* képezi: „A gyermek öröme inspirálja a tanítót és a tanító gyönyörködése inspirálja a gyermeket.”³¹ A tanítás *célja a megtisztulás, katarzis*: „Segítségre szorulnak. Fürdőre. Átváltozásra. A lélek tiszta vize a tiszta zene, a megtisztító zene, a katarzist hozó zene (...) A szomjat hozzák, a zene-szomjukat, a megtisztulás-szomjat, a katarzis-szomjat, az átváltozás szomjat. Azokra a zenékre válaszolnak, amelyekben átváltozási, megújulási vágyukat megélhetik.”³²

Kodállal hasonlóképpen vallanak a zenei nevelés személyiségfejlesztő hatásáról, és egyaránt egyenlőséggel tekintenek minden tanulóra, kortól, nemtől, származástól függetlenül. Alapvető értékként kezeli az egyén másságát, a személyiség megbecsülését, tiszteletét minden résztvevőnek megadja. Ezért gyakran a Kokas foglalkozáson fogyatékkal élők, sajátos nevelési igényű, szociálisan hátrányos helyzetű emberek is részt vesznek,³³ illetve államilag gondozott, hátrányos helyzetű gyermekek és vakok között is dolgozott módszerével.³⁴ Ezt a közösségi

²⁷ Kodály Zoltán: *Visszatekintés*, Budapest, Bicinia Hungarica, 1937, 69.

²⁸ Estefánné Varga Magdolna - Szikszay Klára: *Projektpedagógia alkalmazása a pedagógusképzésben és a gyakorlati képzésben*, Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2007, 1, http://www.hefop.ektf.hu/anyagok/projektpedagogia_alkalmazasa.htm, Letöltve: 2024. október 5.

²⁹ Süttö Ildikó: *Személyiség- és készségfejlesztés zenével és készségfejlesztés zenével a Kokas a Kokas-pedagógia tükrében*, Szakdolgozat, Győr, 2019, 4-25, https://www.parlando.hu/2020/2020-3/Sutto_Ildiko.pdf
mult Kokas Klára: *Személyiségformálás zenével. Improvizált zenei mozgások gyermekekkel*. In: Budapesti Népművelő, 1979/3-4.

Kokas Klára: *A zene és a mozgás együttes felhasználása a személyiségformálásban*. In: *Pedagógiai Szemle*, 1980/6, 528-537.

Kokas Klára: *Zenei nevelésünk szerepe a gyermek személyiségének formálásában*. Kodály Szeminárium Kecskemét, 1984.

³⁰ Kokas: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*, 7-9.

³¹ Kokas: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*, 7.

³² Kokas: *A zene felemeli a kezeimet*, 22-23.

³³ Kokas Klára: *Zene, dramatizálás, ábrázolás egy gyermekotthonban. A zenei nevelésről*. Kecskemét, Kodály Szeminárium Kiadvány, 1970.

³⁴ Deszpot Gabriella: *A komplex művészeti nevelés alternatív módszerei a halmozottan hátrányos helyzetű cigány gyermekek fejlesztésében*. Doktori értekezés, Budapest, 2005.

egyenlőséget kívánja alátámasztani a csoportszabály, amelyet a csoport előre megbeszél, és egyezményesen elfogad. „Egymást nem bántjuk és nem zavarjuk. Minden egyéb ebből következik. A közösség érdekében vállalt rendnek értéke van, mérhető, és emlékezésre alkalmas. A parancsolt, kényszerű rendnek nincs személyes értéke.”³⁵ A jutalmazás, bátorítás egyrészt dicsérő szavak által, másrészt az érintés, simogatás ajándékával történik, a tanár és a csoport részéről egyaránt.³⁶

Kokas fontosnak tartja a bizalmi légkör megteremtését, ahol a belső élmény szabadon megélhető, megosztható, arra nevelte tanítványait, hogy megtanuljanak odafigyelni egymásra és a zenére, valamint, hogy a másikat biztatni, szeretni, emelni a közösség feladata. Az intimitás megélésére nyit teret Kokas Klára: egyenként lépett a gyermekek elé, megérintve és énekelve nevükön szólította őket. A csoportok életében Kokas Klára lett az a „jelentős másik” (ehhez sokszor intim anya-gyermek szituációt teremtett), aki által először élhették meg a pozitív érzelmi viszonyokat. Ehhez a művészet segítségével (az éneklés, a mozgás, az alkotás) adta a közvetlenül megtapasztalható kommunikációs eszközöket, kifejezési formákat. A program eredményei átütők voltak a tanulási képességek és más (pl. a szociális) kompetenciák terén.³⁷

A Kokas-foglalkozás alapját a Kodályi alapokra épülő tiszta, értékes zene képi. Az alkalmak a kreatív éneklés, aktív zenehallgatás és improvizatív, szabad mozgás, valamint a képzőművészet különböző technikái által épülnek fel. A módszer elemei szabad önkifejezési utak, melyben a mozgás alatt dramatikus elemek, olykor belső történetek, lelki feldolgozások zajlanak, melyet a résztvevő a zenehallgatás után szabadon megoszthat társaival. A módszer tehát két, egymást követő folyamatban valósul meg: először a zene inspirálta szabad mozgásban, utána pedig objektivizáció formájában, amely a képzőművészet különböző ágain (rajz, festés, agyagozás, stb) valósul meg. Mindkét foglalkozásrészt verbalizálás követi, a megosztás nem kötelező érvényű, önként választható. A foglalkozás „alapjában véve a zenére épül, de a mozgásban talál rá a kifejezési, önkifejezési eszközökre. A zene és a vizualitás összetartozása egyrészt a tánc látványában, az ily módon objektivált szerkezeti formában, másrészt a síkra történő, absztrahált leképezésben, vagy a redukált térben (kicsinyített

³⁵ Kokas: *A zene felemeli a kezeimet*, 17.

³⁶ Süttő Ildikó: *Személyiség- és készségfejlesztés zenével*, 31.o.

³⁷ Deszpót Gabriella: *Zenei Átváltozás: Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia*

plasztikában) és egyeseknél belső képekben jelenik meg.”³⁸ Kokas ezt a zenei ihletettséggé megjelenítést (dramatizálás, festés, szobrászkodás) „korszerű alkotásnak” nevezi.

Az ősi kultúrában a mozgás együtt élt a zenével. Kokas szerint „a zene mozdulatokból születik és mozdulatokra készíti. A mozdulatok szabadsága segíti a zene mély befogadását.”³⁹ A foglalkozásokon a mozgás nem a mozgásért, hanem a zene szabad átélésének segítése miatt történik.⁴⁰ Fontosnak tartja azonban azt is, hogy a mozgás (ahogy az óra egyetlen eleme sem) nem kötelező a gyermek számára.⁴¹ Nemcsak a mozgásban ad szabad választást, hanem több mindenben is: a térközt, a társválasztást, kapcsolódást, a mozgás módját, mindezt a résztvevő alakítja, választja magának a foglalkozás során. Kokas megjegyzi, hogy belülről is lehet táncolni. Különösen is szép gondolat ez mozgássérültek, bénult emberek esetében. Fontos tehát a belső motiváció: ha egy gyermek csak egyhelyben szeretne ülni, feküdni, vagy elbújik, azt hagyni kell, nem szabad semmilyen tevékenységet erőltetni, mert ezek a cselekvések mind önkifejezési utak, lehetőség, nem feladat. „A cél nem megfeszített tanulás, hanem ellazult befogadás.” Azzal pedig, hogy a zenét aktív, befogadó cselekvéssel integrálja, kihagyja a kognitív, reprodukciós szakaszokat, a tudatos tanulás helyett először a zene által kiváltott érzelmek társulnak, amelyek a mozdulatok segítségével a teljes személyiséget áthatja.⁴²

2.3.A módszer gyakorlati megvalósulása

A Kokas-módszer mai felhasználásának szabályosságáért a Kokas Klára által alapított Kokas Klára Agape Zenei Életöröm Alapítvány (1989) felelős. Az ő általuk használt Kokas Kódex⁴³ írja le a foglalkozás hivatalos lépéseit. Jelen fejezet forrásainak alapját a Kokas Kódex alapú Kokas foglalkozás menetének leírása képezi, melyet saját hospitálási jegyzőkönyvemmel és a Kokas Klára által írt könyvekkel egészítetek ki. Fontos megjegyezni, hogy Kokas óra tartásához elvégzendő a „Kokas Klára akkreditált zenei képességfejlesztés tanfolyam”, csak ezáltal képződött Kokas pedagógusok hirdethetnek Kokas-foglalkozásokat.

³⁸ Deszpot Gabriella: Zenei átváltozás. Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia, In. *Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*. 51. évfolyam, 2009/6, 5-11. <https://www.parlando.hu/2009-6-02-03-Kokas-Klara-1.htm>, Letöltve: 2024. október 6.

³⁹ Kokas Klára: *Öröm bűvös égi szikra*, Budapest, Akkord Zenei Kiadó, 1998, 17.

⁴⁰ Kokas: *A zene felemeli a kezeimet*, 15.

⁴¹ Uo, 14. „Aki asztal alá bújik búsulásból, annak érzelmeit elfogadom, noha bánt, hogy épp a zeneórán teszi, mikor pedig olyan szép Mozartot hoztam nekik.- *De ha bosszús vagy, miért nem érezteted vele? Miért mászol utána? Miért nem hívod elő?* -Bosszúságot éreztessék vele, mikor zene-öröme jött? Hagyjam ott a magányában, mikor szeretem? Előhívjam parancssal, mikor én sosem parancsolok?!”

⁴² Deszpot Gabriella: Zenei átváltozás, 6.

⁴³ Deszpot Gabriella – Paál Zoltánné Katalin – Furka Bea – Lájér Józsefné – Pállay József – Dr. Nemes László Norbert: *Kokas-kódex*. Budapest, Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2011. Későbbi hivatkozási forma: Kokas-kódex.

A TEJLES KOKAS PROGRAM EMBLEMATIKUS ELEMEI és azok KLASSZIKUS SORRENDJE

1. ● Köszöntő éneklés, névéneklés
2. ● Éneklés
3. ● Szabad játékos mozgások énekre
4. ● Csend
5. ● Zenehallgatás
6. ● Improvizatív mozgások zenére
7. ● Mozgáskompozíció eljátszása
8. ● Narratív felidézés: elmesélés
9. ● Ábrázolás, a történetek képi kifejezése
10. ● Képmesélés, kép bemutatás
11. ● Elbúcsúzás, búcsúéneklés

1. ábra: A Kokas-módszer menete – Dr. Deszpot Gabriella ábrája

2.3.1 Köszöntő éneklés, névéneklés: egyéni aktivitás

A foglalkozás kezdetén a pedagógus énekléssel⁴⁴ köszönti a jelenlévőket. Az első ének a névéneklésé, amely minden résztvevő nevét dallamba és egy nagy közös énekbe foglalja. Vagy a pedagógus és a közösség szólítja énekkel nevén a résztvevőt 'megénekli' a nevét (pl. *Érik a szőlő, hajlik a vessző, bodor a levele, Éva és Gergő szántani menne, de nincsen kenyeré.*), vagy maga a résztvevő énekléssel improvizál, maga választotta dallammal a keresztnévét a közösségnek (Pedagógus énekléssel: *Énekeld a nevedet!* Gyermek énekléssel: *Gréta.*) Cél az énekbeszéd szabadon improvizált dallamokon való elsajátítása.

2.3.2 Improvizációs körjátékok: csoportos aktivitás

A második szakaszban körjátékok, táncos mozgásra, közösségben való mozgásos játékokra alkalmas népdalok hangoznak el.⁴⁵ A körjátékok kiegészülhetnek improvizatív elemekkel is. (Pl. *Bújj, bújj, zöld ág...* A gyerekek éneklés közben egymás kezét fogva körbejárnak, majd kaput formálnak. A pedagógus megkérdezheti a gyermekeket, hogy milyen kapuk voltak. Rákérdezhet az anyagára, hogy miből épültek, vagy a kapu „érzelmi állapotára” stb.)

⁴⁴ A hivatalos elemeken túl a felsorolt énekek csak példaként szerepelnek, melyet a foglalkozásvezető választ és az adott évszakhoz hangol. (pl. Ősszel: *Érik a szőlő...*, *Sárgul már a fügefá levele...* népdalok, stb.).

⁴⁵ Justné Kéry Hedvig: *Ősi és nép játékok élménylefolyása és jelentőségük*, Budapest, Akadémiai kiadó, 1975.

2.3.3 Szabad játékos mozgások éneke: csoportos aktivitás

Az előbb énekelt dal vagy egy újonnan indított dal, szabadon indított kreatív mozgásokkal egészül ki, amelyben szintén fontos elem a belső képalkotás, improvizáció és a csoportos aktivitás felébresztése. Pl. *Érik a szőlő, hajlik a vessző, bodor a levele, az Éva szántani menne, de nincsen kenyere. Éva, te hogy mész szántani?* Éva bemutat egy mozdulatot: pl. ugrándozva. Erre az egész csoport utánózva Éva mozdulatait, elénekli az éneket, Éva nevének beleéneklésével. Ezután másik gyerekekre kerül a fókusz, a tanító megkérdezi, *ő hogy menne szántani*. A pedagógus segítheti a gyermekek nonverbális ötletelését nonverbális kommunikációval, valamint néhány impulzust adó felhívással.

2.3.4 Csend: egyéni aktivitás

Érdemes a megelőző, improvizációs szakaszt valamilyen elcsendesedésre alkalmas mozgásformával zárni (Pl. *Érik a szőlő, hajlik a vessző, bodor a levele, a Zoli aludni menne...* - minden gyerek lefekszik), vagy dudolással leguggolni, leülni a földre a gyerekekkel, vagy egyre halkulva énekelni a dalt. A cél a nyugalom, belső figyelem felé fordulás megteremtése, hogy a gyermek felkészülhessen a befogadandó zenére. A foglalkozáson meg kell várni, míg a csoport elcsendesül, és beáll a csend a térben.

2.3.5 Zenehallgatás: egyéni aktivitás

Pár perces zenerészlet hallgatása nyugvó pozícióban, nincs megkötött testhelyzet, kötetlen rész, melyben az ellazultan befogadó figyelemé (*ellazult befogadás*) a főszerep. A rövid zenerészletet többször, egymás után lejátszva hallgatja meg a csoport.

2.3.6 Improvizatív mozgások zenére: egyéni vagy társas aktivitás

Itt kevés szóbeli instrukció hangzik (pl. *A zene átjárja a kezedet – táncoltatja a kezedet. Később: A zene átjárja a lábaid, táncolj a lábaddal. Később: Az egész testedet átjárja a zene, mozgatja.*), a pedagógus metakommunikációs eszközökkel is segítheti, inspirálhatja a csoportot. Egy idő után, amikor a gyermek már belülről ismeri a zenét, elkezd belső képalkotás útján dramatizálni. Egyfajta belső, imaginatív átváltozás történik, amikor egy történet/ kitalált jelenet/ mozgáskompozíció megszületik. Ezekben a történetekben előfordulhat, hogy több csoporttag kapcsolódik egymáshoz, vagy párban kezdenek táncolni, vagy esetleg csak pillanatokra csatlakozni egy egyedül táncolóhoz. Egyéni vagy társas a tánc, de megtörténik a rátalálás, a megtalálás arra a belső gondolatra, amit a zene a tudat alatti pszichés világból egy darabkát a felszínre hoz. „A mozgásos zenehallgatás által tehát egy igen mélyreható nevelési eszközt kap a kezébe a pedagógus. A sokféle idegközpont együttes harmóniája semmi mással nem

helyettesíthető hatást ad a személyiség fejlesztéséhez.”⁴⁶ Az idegrendszeri kutatások megerősítik⁴⁷, hogy a zene rezgése az egész testet-lelket-pszichét komplex módon bekapcsolja az aktív zene befogadáskor. A hippokampusz (emlékezés helye), a limbikus rendszer (erőteljes érzelmi megnyilvánulások), a talamusz (szabályozás, a motoros, szenzomotoros, auditív, vizuális integráció), a hipotalamusz (hormonális működés, stressz, szervezet belső egyensúlya) is mind működésbe lép, „az agy is táncol” – mutat rá Dr. Pásztor Zsuzsa.⁴⁸

2.3.7 Mozgáskompozíció eljátszása: szóló vagy társas-aktivitás

A zene többszöri lejátszása után a pedagógus leülteti a csoportot és megadja a lehetőséget az egyéni vagy csoportos bemutatóra. Ilyenkor önként jelentkezve mutathatják be a zene alatt született történetük, táncuk. A pedagógus a zenét újból elindítja, miközben a többiek csöndben, ülve figyelnek, az ő térbeli elhelyezkedésüket a „szólótáncos” jelöli ki. Kokas Klára többször hangsúlyozta az egymásra való odafigyelés megtanulásának fontosságát, mely fontos pedagógusi célkitűzés ilyenkor. A tánc végével a csoport körbe öleli, megsimogatja az előadó(ka)t, dicsérő szavaival és érintésével a tanító mintát is ad a csoportnak.

2.3.8 Narratív felidézés, elmesélés (szólótáncsal, vagy anélkül): egyéni ill. társas aktivitás

A mozgáskompozíció eljátszása után a „szólisták” elmesélik élményeiket, érzéseiket, történeteik. A pedagógus kérdésekkel segíti, ha szükséges, a megosztásukat. Aki nem szeretne táncolni a többiek előtt, de szívesen megosztaná a történetét, vagy az átéléséből valamit, azt is meghallgatja, érintéssel, dicsérő szavakkal jutalmazza a közösség. A pedagógus mindkét esetben igyekszik hangfelvevővel, vagy jegyzeteléssel rögzíteni a megosztott gondolatokat, majd egy rendszerezési elv szerint lejegyezni őket.⁴⁹

⁴⁶ Major-Bácskai Alexandra: Kokas Klára pedagógiája, 2020, 83.
https://epa.oszk.hu/04100/04185/00006/pdf/EPA04185_tudomany_es_hivatas_2020_02_075-083.pdf, Letöltve: 2024. október 10.

⁴⁷ Dr. Pásztor Zsuzsanna: Tanulmányok a Kokas pedagógia köréből. A mozgásos zenehallgatás idegrendszeri háttere, Budapest, Kovács-Módszer Stódió, 2016.

⁴⁸ Képek forrása:

1. kép: Kokas Klára Agape Zenei életöröm alapítvány Facebook

2. kép: Matthew C. Wright – flickr.com

⁴⁹ Geréné Kristóf Katalin–Deszpot Gabriella: Mit tanulhat egy mai zenepedagógus 30-40 évvel ezelőtti órajegyzetektől? Forráselemzés, szövegpreparálás a Kokashagyatékban, in: Váradi Judit– Szűcs Tímea (szerk.): Zenepedagógiai konferencia a felsőfokú tanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2017, 31-32.

2.3.9 Ábrázolás, a történetek képi kifejezése: egyéni, illetve társas aktivitás

A belső folyamatok képi síkra vetítése a zene hatása alatt. „A zenei-mozgásos élmények képekben való megjelenítése, tovább gondolása festéssel, rajzolással, mintázással.”⁵⁰ A módszer művészeti szempontú elemzésekor Deszpot rámutat,⁵¹ hogy divergens gondolkodás és a kreativitás feltételei között a fluencia, az originalitás, a flexibilitás és az elaboráció fejlesztése sajátossága a Kokas-foglalkozásoknak. Pállay József festőművész, a Kokas-módszer képi ábrázolási módszerének gondozója előadásában⁵² így nyilatkozik a vizuális ábrázolásról: „A kép és a zene mozgás elválaszthatatlan. Belső képi információkat tud kiváltani a gyerekekben.” Milyen természetű képek tehát a Kokas-képek? Saját élményre épülő nem hagyományos alkotások, melyek egy belső folyamat eredményeképpen jönnek létre. A foglalkozás természetes anyagokra és egyszerű, könnyen beszerezhető eszközökre épül. Ilyen például a festék (tempera, vízfesték), ceruza, szén, tus, agyag, pác.

Minden eszköz használata előtt a pedagógus indító instrukciót ad: meg kell mutatnia az adott anyag használatának technikáját. Minden esetben arra hívja őket, hogy mozdulataikat, alkotásukat a zene vezesse, inspirálja. Pállay József kiemeli, hogy az anyagok használatának legyen egyfajta ciklikussága, amiben a gyermek felfedezheti egyre inkább az adott formában rejlő lehetőségeket. (pl. festék-agyag-ceruza ismétlődése)

Az elkészült alkotás a gyermek szellemi produktuma, amit a pedagógus vagy a gyermek megőriz. Fontos megjegyezni, hogy bármilyen alkotás is készül, mindig rögzíteni kell az alkotó nevét, életkorát, az alkotás alatt elhangzó zenemű-részlet címét és a dátumot. Ha a képnek a gyermek ad címet, azt is fel kell jegyezni.⁵³

2.3.10 Képmesélés, kép bemutatás: egyéni aktivitás

A folyamat alatt történt átélés szavak általi leírása a foglalkozás következő eleme, melyben a gyermek felidézi a benne történt zenei hatást, értelmezi azt. A Kokas képek nem csak egyszerűen zenére történő festmények, mert itt nem önmagában az elkészült alkotás a lényeg, hanem az a folyamat, ami benne történt. A zenei hatás, a saját élmény, a hozzá kapcsolódó verbalitás hármassága és egysége a Kokas-pedagógia sajátossága. A pedagógus a körben ülő

⁵⁰ Kokas Kódex

⁵¹ Deszpot Gabriella: *Zene és kreativitás*, 7.

⁵² Pállay József: Milyen természetűek a Kokas-képek

⁵³ Vannak olyan Kokas-foglalkozások is, amikor a készítés fázisait is fényképpel rögzíti a pedagógus, de előfordulhat az is, hogy az óra egyes részeit videóval dokumentálja, amiről előzetesen a szülőkkel, gyermekekkel egyeztet, engedélyeztet (aláírat). Év végén ezekből a mozgókép anyagokból vetítés történik a családok számára.

gyerekeket egyesével megdicséri, felmutatja alkotását, megkérdezi, hogy mit lát benne a gyermek és mi az ő folyamata, amin átment, vagy hogyan ábrázolja az ő belső folyamatát.

2.3.11 Elbúcsúzás, búcsúéneklés: csoportos aktivitás

Záró rítus történik, amit a foglalkozásvezető többféle úton is megteremthet. Gyakori elkészítési forma a gyertyagyújtás, alatta néhány ének eléneklése, majd közös eloltása a gyertyafénynek. Olyan énekek választása javasolt ennél a pontnál, amely megnyugvást ad, lecsendesít, a dallam olykor dúdolva ér véget a teljes elhalkulásig. Van, aki ilyenkor „komatálat hoz” a csoportba, amely a csoport jelképes megvendéglését jelenti. Ez lehet egy alma felvágása és közös elfogyasztása, vagy mindenki egy szem szőlőt, elvehet az óra végén a tálból, amit a tanító körbevisz.

2.3.12 Összefoglalás

A Kokas-módszer személyiségfejlesztés, képességfejlesztés, érzelmi nevelés, zenei neveléssel, aminek alapját a feldolgozó anyag (=a zene) művészi értéke és a gyermek művészi tevékenységének kapcsolata adja. Az óra központi értékei az intimitás, empátia, kapcsolat, önkifejezés, kreativitás, befogadás, katarzis-átváltozás. Ezek az értékek a Kokas-kódexben összegzett óraterv lépcsőjén haladva, az éneklés, csend, zenehallgatás, szabad improvizatív mozgás és alkotás, valamint a verbalitás csatornáin keresztül valósulnak meg. A Kokas-módszer nemzetközileg is elterjedt zenepedagógiai koncepció Európában, Amerikában és Ausztráliában. Budapesten az általa alapított Agape Zene Életöröm Alapítvány 1989-től ápolja örökségét.

A Kokas-módszerben nincs tudatos tanulással elsajátítható zenei ismeretközlés, mivel célja nem kognitív ismeretek elsajátítása, hanem a gyermek önálló (és társas), belső felfedező folyamatának támogatása. Így a gyermek zenei ismereteinek minden részlete eleven tapasztalatból szűrődik le és minden tanult elemet azonnal és sokféleképp értékesít a zenei írás-olvasás gyakorlatában. Minden zenei elemet tevékenységgel alapoz meg és változatos ingersorozatokkal (hallás, látás és mozgás együttesével) erősít.⁵⁴

A Kokas-módszer egyedisége abban áll, hogy közvetlen módon hozza létre a találkozást a befogadandó anyaggal és megteremti a belső párbeszéd terét a „tananyag” és a gyermek közt. Ráadásul a mozgásos, képi és narratív elemek használatával ezeknek a belső csatornáknak, történeteknek külső csatornákat, utat épít, amelyre a tanító reflektálhat.

⁵⁴ Kokas Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*, Budapest, Zeneműkiadó, 1972, 5-6.

3. A Kokas-módszer lehetőségei a katechézisben: A Kokas-hittan

Dolgozatom eddigi részében a katechézisben bekövetkezett spirituális fordulattal, illetve a Kokas-módszerrel foglalkoztam. A következőkben a Kokas-módszer katechetikára való alkalmazhatóságát szeretném bemutatni. Az így létrejövő új módszertant Kokas-hittannak neveztem el. Már Dr. Székely Csilla Imola doktori disszertációja is rámutat arra, hogy Kokas Klára pedagógiájáról nem alakítható teljes kép a keresztyénség nélkül, hiszen „a keresztyén lelkiség és hitvallásosság a foglalata és esszenciája minden tanításának, minden mondanivalójának és egész hagyatékának.”⁵⁵

Azonban a módszer átültetésekor fontos annak pedagógiájának filozófiai gyökereit is feltárni, hogy az miképpen, vagy milyen változtatás révén ültethető át a református hittanoktatásba. A következőkben pedagógiai, valláspedagógiai és pszichológiai szempontok nyomán vizsgálom a Kokas-módszer átültetését, majd a szempontok végig tekintése után ismertetem a Kokas-hittan foglalkozás tervét.

3.1. Pedagógiai reflexió

Ebben a fejezetben a Kokas-módszer pedagógiai vonatkozásait szeretném bemutatni. A következőkben utalok a reformpedagógia alapvetésére, a református közoktatási kontextusára, a Kokas-pedagógia által fejlesztett további területekre, valamint mindezt alkalmazva is megvizsgálom a 6-10 éves korosztályra vonatkoztatva.

3.1.1. Reformpedagógia

A Kokas-pedagógia az alternatív-, reform-, vagy művészetpedagógiai irányzatok közé sorolható. A reformpedagógia⁵⁶ a 19-20. század fordulóján jött létre. A versenycentrikus közoktatás, a differenciálás nélküli nevelés, az alacsony színvonalú pedagógusképzés, a tehetséggondozás hiánya hívták életre. Azóta már rengeteg formában és módszerben elterjedt irányzatok összessége a reformpedagógia, melyben a verseny- és eredményközpontúság elutasítása, indirekt módszerekkel való tanítás, frontális helyett egyéni- vagy csoportmunka, részletesen kidolgozott módszertan és koncepció, affektív és effektív célok (tolerancia, empátia,

⁵⁵ Székely Csilla Imola: *A vallásosság és gyermekkép Kokas Klára pedagógiai munkáiban*, Disszertáció, 2023, 8-9.

⁵⁶ Németh András: *A reformpedagógia múltja és jelene*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

autonómia, hasznos tudás) és formális képzés⁵⁷ valósul meg. Hangsúlyt kap a mentális gondozás és elfogadó attitűd is.

A tanári szerep is megváltozik.⁵⁸ Megszűnik a tekintélyelvűség, melyben a tekintély külső látszataról átkerül a fókusz a belső tartalmakra (megértő, szeretetelli kísérés). A tanár feladata a diákok tanulásához szükséges eszközök, körülmények, utak lehetővé tétele, valamint támogatásuk, segítség nyújtás. „Missziója globális léptékben átalakítani az oktatást egy erősen személyre szabott megközelítéssel, amely elősegíti a tanulási folyamat hitelességét, autonómiáját és örömet.”⁵⁹ Magyarországon a ma működő alternatív iskolák könnyebben integrálják a magatartásproblémás, nevelési sajátosságokkal élő gyermekeket, valamint a tehetséges gyermekeket is. ⁶⁰A reformpedagógia áttekintésekor felsoroltak, a Kokas-módszerben is jelen lévő megvalósuló pedagógiai elvek.

3.1.2. A református közoktatás kontextusa

Az elmúlt évtizedben a magyarországi oktatás és a magyarországi református iskoláztatás olyan kihívásokkal kell szembenézzen, amely az eddigi gyakorlattól eltérő, innovatív pedagógiai szemléletet és gyakorlatot kíván. Az INNOVA⁶¹ kutatás a teljes köznevelési rendszer feltérképezésére vállalkozott, valamint azon belül a református iskolák helyzetét is vizsgálta. „Mint arra az eredmények rámutatnak, a református iskolákat az adatbázis alapján a teljes magyar oktatási rendszerhez képest kisebb innovációs hajlandóság jellemzi⁶²”, de a kutatás

⁵⁷ A formális képzésnél háttérbe szorul a tudás hagyományos értelmezése (intellektuális, verbális). A formális képzésben az iskolának nem az ismeretek tanítása a célja, hanem az iskolának meg kell tanítania a gyerekeket gondolkodni. Jelenleg materiális képzés zajlik Magyarországon.

⁵⁸ „A hagyományos tanárfelfogás a 21. századi tanárképpel merőben ellentétes. Míg a hagyományos tanár hivatalnoki attitűddel tudásmegosztó, feltétlen tiszteletet váró személyiség volt, addig a mai tanár elsősorban társ a tanulásban, segítő az információrengetegben való eligazodásban, innovatív és fejlesztő tudásmenedzser.” N. Tóth Ágnes: A pedagógia adósságai. Szombathely: Savaria University Press.
https://www.researchgate.net/profile/Agnes-NToth/publication/315445676_A_megvaltozott_pedagogusszerep/links/58cff5b792851c5009efd163/A-megvaltozott-pedagogusszerep.pdf, 199. Letöltve: 2024. november 2.

⁵⁹ A Clonlara alternatív iskola így foglalta össze koncepcióját az oktatási céljaikról. <https://clonlara.org/>

⁶⁰ A közoktatásra váró feladat az inklúzió megteremtése, mely szerint a BTMN, SNI, HH, HHH és tehetséges gyermekek inkluzív, befogadó állami iskolai oktatásban részesülnek, ahol minden tanulóra külön fejlesztési és kíséresi terv vonatkozik. Ennek a nemzetközi koncepciónak az elméleti elterjedése már hazánkban is elkezdődött. A kokas-módszer alapvetően megfelel az inkluzív oktatás célkitűzéseinek.

⁶¹ „Az INNOVA kutatás az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézet Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoportja által végzett vizsgálat, a magyarországi köznevelési rendszer egésze intézményi innovációs folyamatainak feltárására irányul.” Kopp Erika, Széll Krisztián: *Megújuló energiák - Innováció és eredményesség a református középiskolákban.*, Budapest, 2018., 22. Az INNOVA kutatásról további információk: <https://nevtud.ppk.elte.hu/content/innova-kutatas.t.6078?m=2637>

⁶² Kopp Erika, Széll Krisztián: *Megújuló energiák - Innováció és eredményesség a református középiskolákban.* Budapest: Magyarországi Református Egyház., 2018, 14.

kiemeli azt is, hogy azok a református intézmények, ahol innovációs tevékenységet folytattak, kimagasló eredményeket és fejlődést tudnak felmutatni.

Milyen kihívásokra kellene reagálnia református oktatási rendszerünknek 2024-ben? Az első kihívás a református oktatásban a 2011-től történő egyházi fenntartás alá kerülő iskolák ellátása. A második kihívás, az átvétel miatt, az ottani hátrányos helyzetű vagy családirag támogatásra szoruló tanulók arányának növekedése. Az országos kompetenciamérésben kimutatható, hogy a református intézmények eredményei közelednek az állami szinthez (minőség csökkenés). A diverzitás fokozódása miatt feladat a társadalmi rétegek integrálása. A harmadik kihívás az egyre gyakoribb az SMI, BTMN magatartásproblémás és sajátos nevelési igényű gyermekek tömeges kimutatása is, ami szintén megoldásra vár a közoktatásban. A negyedik kihívás az információs fejlődés által okozott változás, vagyis a tudás monopóliumának elvesztése az oktatásban. Az ötödik tényező pedig a mindemellett folyamatos nyomás a megváltozott helyzetben is az eredményesség elvárásáról az intézetek részéről.

Érzékelhető, hogy ez a folyamat olyan új feladatok elé állítja a református intézményrendszert, melyekkel akkor tud sikeresen megbirkózni, ha az eddigi pedagógiai eszközkészletét, szervezeti megoldásait bővíti, kiegészíti vagy átalakítja.⁶³ Az alternatív pedagógiák szemlélete és technikai, módszertani fejlettsége segítség lehet a változások megfontolásakor. A Kokas-hittan alkalmazása folyamatinnovációt indíthatna, amely segítheti még több, új oktatási módszerek, megoldások létrejöttét, ha nem is az egész református egyház területén, de a református hittanoktatásban igen, ami már egy lépés a változó kihívások kezelésében.

A Kokas-módszer elemeinek adaptálása a hittanoktatásban azért is lehetne megújuló hatással a református oktatásügyre, mert a kutatások azt is kimutatták, hogy a református, újító iskolák főleg az IKT-eszközök osztálytermi alkalmazását vezette be, főleg a természettudományok oktatása területén. Pedig a Paniagua és Istance (2018:79.) besorolás szerint „Az oktatási folyamatokat érintő innovációk között megkülönböztetnek: (1) az önkifejezésen, alkotáson keresztül, érzelmek és kreativitás bevonásával történő tanulásra, (2) tapasztalati tanulásra, (3) gamifikációra, játékosításra, (4) a problémamegoldó gondolkodás IKT-val történő fejlesztésére, (5) kritikai gondolkodás fejlesztésére és (6) osztálytermi és iskolán kívüli folyamatok online térben történő összekapcsolására fókuszáló (blended learning) megoldásokat.”⁶⁴ A Kokas módszer adaptálása tehát módszertani színesedést hozhatna, amely az 1,2,3 -as klassztereket is

⁶³ Kopp Erika, Széll Krisztián: *Megújuló energiák - Innováció és eredményesség a református középiskolákban*. Budapest: Magyarországi Református Egyház., 2018. 12-13.

⁶⁴ Kopp Erika, Széll Krisztián: *Megújuló energiák - Innováció és eredményesség a református középiskolákban*. Budapest: Magyarországi Református Egyház., 2018. 184.

lefedheti, mint oktatási innovációs módszer. Ez jól kiegészítené a már IKT-val és természettudományos fejlesztésekkel lefedett 4,5,6-os klassztereket.

3.1.3 Fejlesztett területek

Az újító folyamatok bevezetését az is sürgeti, hogy egyre súlyosabb kimutatások születnek arról, hogy a hagyományos, passzív tanulási formák hatékonysága jóval alacsonyabb a figyelemkoncentráció szempontjából, míg az aktív tanulás akár 40 %-kal is növelheti a tanulás eredményességét. „Az aktív tanulás lényege a tananyag olvasgatása helyett annak az aktív feldolgozása, felfedezése. Az aktív tanulás során erre fordítjuk a teljes figyelmünket, melynek eredményeként a figyelemkoncentrációnk ereje és tartóssága megnövekszik.”⁶⁵ Így a tevékenységgel összekötött tanulási formák, amelyek egyszerre minél több érzékszervet mozgatnak, a legalkalmasabbak a 21.századi megváltozott oktatási igényre. A Kokas-pedagógia előnye, hogy nemcsak az aktív cselekvés által rögzíti az információkat, hanem a narratív felidézés szakaszában megerősíti és megfogalmaztatja, tehát kognitív szintre emeli, az átélt, tapasztalati tanulás útján megszerzett ismereteket. Ez a két elem: aktív cselekvés és felidézés maximálisan él az elsajátításkor használható eszközök minden formájával.

A zene, éneklés, mozgás és a művészetek a görög nevelési eszme alapját képezte.⁶⁶ Kodály így nyilatkozik a zene és mozgásos aktivitás szükségességéről az iskolában: „A gyermek ösztönszerű, természetes nyelve a dal, s minél fiatalabb, annál inkább kívánja mellé a mozgást. A mai iskolának egyik főbaja, hogy nem engedi eleget énekelni és mozgatni a gyermeket. A zene és a testmozgás szerves kapcsolata: énekes játék a szabad ég alatt, ősidők óta a gyermek életének legfőbb öröme.”⁶⁷

A Kokas-féle mozgásfejlesztés alapvetően koordinációs készségeket fejleszt, amely az idegrendszer érésében, az érzékelés fejlődésében, a társakhoz való viszonyulásban, az alkalmazkodásban nagy szerepet játszik, azonban ennél még jóval többet is, hiszen a gyermek maga alakíthatja ki testtudatát, a mozgás-motívum elemeit és mozgáspartitúráját. Valamint a társakhoz való kapcsolódásban is szavak nélküli utat teremt, mivel a testek egymáshoz kapcsolódása művészi alkotás által szociális készségfejlesztő hatással is bír. „A kontaktusteremtő játékok ill. feladatok során a gyermek nemcsak egy-egy részképességet

⁶⁵ Margitics Ferenc, *A személyiség fejlődése*, Debrecen, Debreceni Egyetem Tudományegyetemi Karok kiadásában, 2011.,10.

https://www.nye.hu/appi/sites/www.nye.hu/appi/files/tanarkepzo_anyagok/pszichologia/a_szemlyisg_fejldse.pdf letöltve: 2024.10.17.

⁶⁶ „Ha belenézünk a tantervekbe, látjuk: alkotóik messze jártak a nevelés görög eszményétől, amely a zenének központi helyet juttatott.” Kodály Zoltán, *Visszatekintés, I*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1964., 38.

⁶⁷Kodály Zoltán, *Visszatekintés, I*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1964., 62.o

fejleszt, hanem az egész személyiségét”⁶⁸ A mozgásos óra preventív funkcióval is bír, ugyanis feszültségoldó, stresszoldó hatású, az érzelmi stabilitást növelő, és a társas empátia készségét is fejleszti. A prevenció pedig, mint iskolai mentálhigiéné fontos és aktuális feladata a mai nevelésnek. Az iskolai mentálhigiéné, (mint prevenciós eszköz az iskolában) szerepe az önértékelés fejlesztése, önségítés, kortárssegítés, nyitás a közösség felé. A mentális gondozás egy hittanórán különösen is fontos, hogy megvalósulhasson.⁶⁹

3.1.4. Életkori sajátosságok: 6-10 év

Erik Erikson modelljében a kisiskoláskor (7-12 év) az alkotókészség, szorgalom, kreativitás kora. Ennek ellenpontja, a kisebbségi érzés könnyen megjelenik, ha teljesítményével, képességeivel a külvilág vagy ő maga nem elégedett. A teljesítménycentrikusság, a kitartás, önfegyelm korosztályi sajátosság, amely növekvő kompetencia és a magabiztosság érzetét igyekszik megszerezni.⁷⁰

A gyűjtögetés szintén jellemző életkori sajátosság, melynek tárgya lehet a tudás is, vagy fizikai tárgyak (pl. matrica, focis-kártya gyűjtés). A gyermek az alapján ítéli meg önmaga értékét, amilyen értékesek, értékűek az összegyűjtött tárgyak, osztályzatok, amiket megszerzett. A Kokas-hittan ebben az életszakaszban arra a tapasztalatra szeretné a gyermeket segíteni, hogy az Isten előtti térben nem kell érdemeket, erényeket gyűjteni, Isten elé lehet vinni a hiányokat, gyengeségeket is.

A kisgyermekkor sokféle készség fejlődését és művelését tartalmazza egyszerre. (pl. rollerezni, sakkozni tanul, verset ír, történetet talál ki, kirándul, tanul, stb.) A gyermek önértékelése azonban a környezet elismerésével és a teljesítménnyel kapcsolatos. Éppen ezért fontos, hogy a Kokas-hittan olyan helyzetekben ad dicséretet, amikor a gyermek nem teljesítményt hoz létre, hanem önmagát viszi be Isten terébe. A dicséret nem a teljesítmény alapján van, hanem önmagában a gyermek lényének örül a tanító, lelki életének megélésére bátorítja.

A gondolkodásra a konkrét-operatív gondolkodás jellemző Piaget szerint, amely a logikus tények összefüggéseit, általánosságok megfigyelését, következtetések levonását és a tapasztalatok osztályozását teszi lehetővé. Ezért is fontos, hogy a narratív felidézéskor teret adjunk az önreflexióra, a belső történés kognitív szintre való emelésére, ha a tanuló ezt igényli.

⁶⁸ Punik Mária: *Rituális technikák a színházpedagógiában – bevezetés a rituálpedagógiába*, Bába Kiadó, Szeged, 2012., 29.

⁶⁹ Kézdi Balázs: *Iskolai mentálhigiéné, Tanulmányok*. szerk., Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2000.

⁷⁰ *Pszichológiai alapismeretek*, Szerk: Csoma Gyula, Budapest, Okker Oktatási Iroda, 1995, valamint Fodorné Nagy Sarolta: *A katechézis kommunikációs problémái*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1966.

A gondolkodási mechanizmus még nem képes az absztrakt gondolkodás elvégzésére. A gyermek tényekre, információkra kíváncsi, ugyanis előző korszakának gazdag fantáziavilágának újraépítésére törekszik egyetemes narratívák megismerése által pl. történelem, irodalom, Bibliai/ keresztyén világkép, dráma, mítosz. Ezért lényeges a Kokas-hittan szerepe, amely segíti az átmenetet a fantázia megélésekből a bibliai valóság és az abban feltáruló érzelmi megéléseinek világába.

Morális fejlődésében jellemzővé válik az önérdek keresés, reciprocitás elve (Kohlberg), az adok, hogy adj *do ut des*, viszonzás alapú gondolkodásmód. A Kokas-hittanban ez a gondolkodás nem jellemző, mert ott az öröm és a vágy a motiváció, nem kap a gyermek cselekvéséért sem osztályzatot, sem fizikailag kézzelfogható tárgyat, ezzel is neveljük az istenkapcsolat megélésének önmagában való értékére, és az isteni gondolkodás másféleségére.

A kisiskolás kor második időszakában (10-12 év) elindul az elvontabb gondolkodás. A kiskamaszoknál már megjelenik az identitás krízis, kortársak felé fordulás, elfordulás a nevelőtől. Ebben az életszakaszban csak akkor javasolt az improvizatív mozgás, ha a csoport igényli, kívánja, de egyébként csak a vizuális foglalkozás - részét alkalmazná a szerző a Kokas-hittanból a spiritualitás megélésére. A Kokas-hittanban az improvizatív, szabad tánc körülbelül az óvodás kortól 10 éves korig alkalmazható, onnantól kezdve egészen egyetemista korig nehezebben, a testképpel kapcsolatos harc, kognitív érzelmi érés kihívásai miatt. Ezért a kisiskoláskor második szakaszától egészen érettségiig csak a vizuális ábrázolás és éneklés eszközét javaslom alkalmazni a Kokas-hittan óra keretében.

Az érzelmi nevelés különösen is fontos feladata a 6-10 évesek énreprezentációjának⁷¹ változásakor, melyben a kompetenciák, személyközi kapcsolatok, szociális összehasonlítás, szülők, tanárok értékelése nagy szerepet játszanak az énkép alakulásában. Ebben az életkorban már a pozitív és negatív jelzőket szintetizálja, ezeket egyszerre elfogadni képes, realisabb kép felé lép a gyermek, melyben az önkritika is megjelenik, de ebben a változásban nagyon fontos az énképfejlesztő, megerősítő, motiváló, mintanyújtó attitűd alkalmazása.⁷² Ezért is fontos a Kokas Klára által használt dicséreten, biztatáson alapuló motiválás. Az érzelmek fejlődésének és érzelmszabályozás kialakulásának időszakában a Kokas-hittan pozitív irányba fejleszt, valamint mindenki számára lehetővé teszi az érzelemmegosztást a hittanórán indirekt formában.

⁷¹ N. Kollár Katalin - Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

⁷² Lappints Árpád: *Tanuláspedagógia – A tanulás tanításának alapjai*, Pécs, Comenius Bt., 2002.

Rövid összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a Kokas-hittan az érzelmi nevelést és a személyiség fejlesztést segíti, amely a református közoktatás ismertett helyzetét tekintve fontos pedagógiai célkitűzés.

3.2. Valláspedagógiai szempontok

Ebben a fejezetben a Kokas-hittan valláspedagógiai alapjait tárom fel. Kokas Klára pedagógiája humanista, reform pedagógiai⁷³ alapokon áll, amely szerint a gyermekben minden *ajándék* benne van és a pedagógus feladata a kibontakozás lehetőségét akadálytalanul biztosítani számára. A humanista pedagógia⁷⁴ gyökereit Jean-Jacques Rousseautól (1712-1778) eredeztethetjük,⁷⁵ akinek hatására a pedagógiában új viszonyrendszer állt elő: minden a gyermek köré rendeződött. Rousseau a nevelés szempontjainál elutasítja a tekintélyelvű bánásmódot, és olyan környezetet kíván teremteni, amely elősegíti a gyermekben lévő képességek kibontakozását. A humanista pedagógia emberképe az aktív, alkotó lény (G. W. Leibniz), életének célja az önmegvalósítás, melyhez a nevelő szabadságot és támogatást biztosít. A dicséret és a fejlesztő környezet kialakítása ezért a humanista pedagógia feladatköre. A 19. század második felétől a felvilágosodás által megfogalmazott nézet a kortárs pedagógiában kezdett elterjedni, amelyben a gyermek felé fordulás, a gyermekközpontúság normává vált. Új, bensőséges, érzelmekkel átszőtt szemlélet, és az ehhez társuló nevelési módszerek honosodtak meg.⁷⁶ A polgári családok kialakulásával a gyermek szerepe a perifériáról a családban egyre inkább a figyelem fókuszába került.⁷⁷ A 20. századot Ellen Key már a „gyermekek évszázadának” nevezte, hiszen a pszichológiai kutatás előretörésével a gyermeklélektan vált a pedagógia ösztönző tudományává.⁷⁸ Humanista pedagógiai irányba tartozik a Montessori-, a Gordoni és a Waldorf-pedagógia is.

A hitoktatás iskolai tantárgyként való értelmezése Johann Friedrich Herbart (1776-1841) nevéhez köszönhető. Herbart ugyanis a vallást is besorolta a többi tantárgy közé. E besorolás mögött láthatjuk Immanuel Kant (1724-1804) vallásfelfogását, aki a vallásra a pusztá ész

⁷³ A reformpedagógia sajátosságairól már a Pedagógiai reflexió részben beszámoltam.

⁷⁴ Pálhegyi Ferenc: *Ván-e keresztyén pedagógia?*, 1995., 5.

⁷⁵ Lacy Finn Borgo: „Spiritual Direction with Children the Next Natural Step in the Christian Historical Progression of Children’s Spiritual Formation”. In: Lacy Finn Borgo (szerk.): *A Dissertation Submitted to the Faculty of George Fox Evangelical Seminary In Candidacy For The Degree Of Doctor Of Ministry*. Portland, Oregon, 2016, 16.

⁷⁶ Hollósi Hajnalka: Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben. *Iskolakultúra Online*, 2, 92-103, 2008, https://misc.bibl.uszeged.hu/45530/1/iol_2008_001_092-103.pdf, letöltve: 2024.10.16, 102.-103.

⁷⁷ Simonfi, Zsuzsanna: A gyermekközpontú pedagógia protestáns megközelítésben: Comenius: A Child-Centred Protestant Pedagogy: Comenius, *Hungarian Educational Research Journal*, Vol 7, No 2 2017, 173.

⁷⁸ Kelemen László: *Pedagógiai Pszichológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 6.

határain belül tekint. „A vallás értelmi szövődmény és organizmus, tehát tanítható. Ismeret a vallás, tehát arra is áll az ismeretek közlésének és átadásának szabálya, s ezzel a vallás is besorolódik a többi tárgyak közé.”⁷⁹ Ebből a talapzathoz kiindulva érthető, amikor a református pedagógia a célját úgy fogalmazta meg, hogy „a hatalmas ismerethalmazon keresztül hadd szólaljon meg Isten!”⁸⁰ Tehát az ismeretek közvetítésére és tanítására vállalkozik.

A 19. század végén az új pedagógiai irányzatok hatására megszületik a valláspedagógia, amely a reformpedagógiához hasonlóan a pszichológiai kutatás eredményeit használta fel.⁸¹ Magát a valláspedagógia kifejezést először Max Reischle (1858-1905) használta⁸², majd Otto Eberhard (1946-1966) által vált közzismertté (1905). A valláspedagógia felismerte a pusztán kognitív vallásismeret tanításának elégtelenségét. Már alapvetően nem csak egy dogmatikai, teológiai, értelmi megszólítást célzó utat képviselt, hanem megszabadulva az ebben uralkodó egyoldalúságtól, a teológia alapján állva, de valláslélektani és pedagógiai tudományokat is figyelembe vevő, érzelmi megszólítást is célul kitűző tudományként fogalmazta meg önmagát.⁸³ „A reformpedagógiák hatására szakítanak a katekizmus tanításának egyeduralmával, fontos szerepet kap a hitre, keresztény életvitelre történő, cselekvésre orientált hittanítás, amely az egész ember formálására törekszik, minden képességét felhasználva. Az értelmi-kognitív szempontok mellett megnövekszik az érzelmi-akarat nevelés szerepe. A nevelésközpontú, gyakorlatias oktatás célja: az objektív vallást szubjektívvá tenni. Ebben a felfogásban a diák áll a középpontban.”⁸⁴

Ebben a pedagógiai-szemléleti kontextusban válik igazán értelmezhetővé a gyermeki spiritualitás megélésének biztosítása.⁸⁵ Míg az eddigi katechetikai megközelítések arra keresték a választ, hogy hogyan kellene *tanítani* (a gyermek passzív) a hitet, a kialakuló valláspedagógia pedig arra keresi a választ, hogy hogyan, milyen formákat tudunk arra teremteni, hogy a gyermek *megélhesse és növeszthesse* (a gyermek aktív) a hitét, Isten-kapcsolatát az aktuális állapotában.

⁷⁹ Adorján József (szerk.): „Hitből hitbe” *Katechetikai kézikönyv II.*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1988. 20.

⁸⁰ Fodorné Nagy Sarolta: *A katechézis kommunikációs problémái*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996, 45.

⁸¹ Boross Géza: *Bevezetés a valláspedagógiába*, Budapest, Ráday Nyomda, 1996, 22.

⁸² Max Reischle: *Die Frage nach dem Wesen der Religion. Grundlegung zu einer Methodologie der Religionsphilosophie*, 1889.

⁸³ Boross Géza: *Bevezetés a valláspedagógiába*, 45.

⁸⁴ Dr. Lukács László: *Valláspedagógia: Sapiencia Szerzetesi Hittudományi Főiskola*, 2010.

https://wesley.hu/wp-content/uploads/2018/06/dr_lukacs_laszlo_vallaspedagogia.pdf, Letöltve: 2024. október 31.

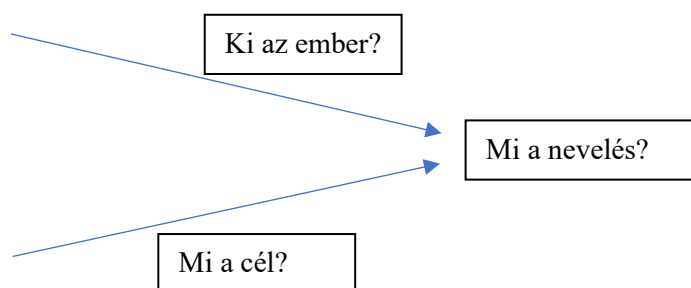
⁸⁵ Simonfi, Zsuzsanna: A gyermekközpontú pedagógia protestáns megközelítésben: Comenius: A Child-Centred Protestant Pedagogy: Comenius, *Hungarian Educational Research Journal*, Vol 7, No 2 pp. 180-190, 2017.

Mivel Isten az egész emberre fejezi ki az igényét, „a valláspedagógia feladata a vallásos érzés felébresztése s annak teológiai feldolgozása.”⁸⁶ A személyes megélés, tapasztalatok szerepe az inflálódott tudás világában felértékelődik. „A vallásoktatásban fontos szerepe van az érzelmi élményeknek és tapasztalatoknak. A vallás olyan dolog, melyet mindenekelőtt átélni, megtapasztalni kell.”⁸⁷ Mindez reagál a jelenlegi spirituális társadalmi igényre: „a korszellem spirituális fűtöttségében, felfokozott transzcendenciakeresésben a keresztyénségen belül is egyre nagyobb az érdeklődés az átélést segítő, Isten-élményt ígérő spirituális gyakorlatok és lehetőségek irányába.”⁸⁸

A Kokas-hittan az előbbieken felvázolt kettős tendencia nyomán fogalmazza meg valláspedagógiai kereteit. Szakít az ismereteket kizárólag átadni és megtanítani kívánó katechézissel, átveszi a valláspedagógia célkitűzését, hogy a gyermek a hitét átélhesse és megélhesse, azonban szakít a Kokas-pedagógia, alapvetően humanista pedagógiából fakadó emberképével.

A Kokas-hittan fókuszában az Istenkapcsolatra teremtett gyermek van. A Biblia tanúságtétele nyomán Isten a vele való kapcsolatra teremtette az embert (1Móz 1), a bűneset folytán ez a kapcsolat megszakadt (1Móz 3), azonban Krisztusban helyreállhat (Ef 2), és az új teremtésben kiteljesedhet (Ef 4). A Kokas-hittan célja az Istenkapcsolat rendezésének segítése, támogatása. A nevelés célja pedig teret, eszközöket és időt biztosítani a találkozásra, az eszmélődésre, elcsendesedésre, kérdésfelvetésre. Ez a folyamat a találkozás és önkifejezés által megy végbe, és az itt és mostban történik. A találkozásban történik az élet változás, így a Kokas-hittan megerősíti, ápolja, kíséri is a kapcsolatot.

Mindezt egy ábrán szemléltetve:⁸⁹

⁸⁶ Boross: *Bevezetés a valláspedagógiába*, 25.

⁸⁷ Kalevi Tamminen—Laulikki Vesa: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidiaktika*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 2001, 71.

⁸⁸ Szabóné László Lilla: *Mi van a megtérésen túl?. 1. rész: A lelki formálódás teológiai alapjai*, Kolozsvár, Studia Universitatis Babes-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, 2023, 284.

⁸⁹ Dr. Pálhegyi Ferenc: *Van-e keresztyén pedagógia*, Budapest, Publicitás Print Kft, 1994, 8.

Ki az ember? Az ember Istenkapcsolatra teremtett lény.

Mi a cél? A nevelés célja segíteni a kapcsolat helyreállítását, elmélyülését.

Mi a nevelés? A nevelés: eszközöket, teret teremt a találkozáshoz, a kapcsolat létrejöttéhez, valamint megerősíti, ápolja, kíséri a kapcsolatot.

Míg a Kokas-pedagógia alapvetően a humanisztikus pedagógia nyomán a felvilágosodás világnézeti talaján áll, az ember jóságába és nevelhetőségébe vetett hittel; a Kokas-hittan felhasználva a valláspedagógia és a humanista pedagógia eszközeit, református teológiai alapon fogalmazza meg emberképét és célkitűzését. A Kokas-hittan célja, hogy legyen egy, kifejezetten a gyermekek spiritualitásának ápolását, kísérését célzó foglalkozás-forma a református pedagógusok eszköztárában.

3.3.Pszichológiai reflexió

Az alábbi fejezetben a Kokas-módszer pszichológiai vonatkozásait tekintjük végig, rámutatva a Kokas-hittan pszichológiai hasznosulására. A pszichológiai reflexió a pedagógus háttértudását célozza, amely a pedagógus hozzáállását szeretné formálni a Kokas-hittan vezetésében. Az alábbiakban a tudás megszerzésének 21. századi lehetőségeit és annak legrelevánsabb pszichológiai kérdéseit tekintjük át.

3.3.1 Releváns tudás

Az intelligencia különböző formáinak térnyerése⁹⁰ szükségessé teszi, az intelligencia, a tudás és tanítás fogalmának újra értelmezését. A tanulókat már nem pusztán az információk elsajátításához kell elsegíteni, hanem az információk közötti szelektálás képességének fejlesztése is fontos céllá vált, valamint az olyan tudás elsajátításához való út biztosítása, amelyhez az internet és különböző adatbázisok nem elégségesek. Az új cél: „megtalálni a tanulás és változás kognitív eszközei és a mozgatóerő, a motiváció közötti egyensúlyt. Jerome Bruner (1915-2016), a modern pszichológia egyik atyja így fogalmazza meg a tudás új perspektíváját az eddigihez képest: „nagy eltérés van aközött, amikor *fizikát* tanulunk, és aközött, hogy *fizikusnak* tanulunk”⁹¹

⁹⁰ Az intelligencia fajtáinak széles skálája alakult ki spirituális intelligenciától egészen a zeneiig. Szász Andrea: Lehet-e mindenki tehetséges? A tehetség fogalmának árnyalása Howard Gardner „sokrétű intelligencia” elmélete alapján, in: Magyar Református Nevelés, 2010, 11.évf/3., 39-56.

⁹¹ Pléh Csaba: *A tanulás és gondolkodás keretei, A népi pszichológiától a gépi pszichológiáig*, Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó Kft. 2013, 180.

Kokas Klára pedagógiájában erre a különbségtételre reagál, ugyanis nem zenével kapcsolatos ismereteket tanít, hanem a zene belső lényegéhez, az ahhoz való kötődéshez, belső elsajátításához, belsővé tételéhez vezeti el tanítványait a zenehallgatás, a mozgás és a képi ábrázolás együttesével. A módszer hármass felépítése nem véletlen; a modern pszichológia a 21. században az érzelmek és az emberi mozgatóerők megnevezésekor a viszonyok három összetevőjét határozza meg: érzelmi élmény, fiziológiai kísérő jelenség (élménnyel együtt járó testi jel), és kifejező mozgás.⁹² A Kokas-hittan teljesen egyedi módon mind a három összetevőt egyszerre használja. Így, holisztikus módon tekint a gyermek-nevelésére. „A holisztikus szemlélet és annak alapelve, mely szerint az egész sokkal több, mint részei összessége, felismerteti velünk, hogy az emberi szervezet bio-pszicho-szociális egység – ez tulajdonképpen nem más, mint a rendszerszemlélet gyakorlati alkalmazása.”⁹³ Azt, hogy a testi és lelki létet és folyamatokat nem lehet elválasztani egymástól, Kokas Klára már pályája kezdetén felfedezte, ezért is ír zenei transzferhatásról. Rámutat, hogy amikor az egyik területet használjuk, például a vizuális kifejezést, közben a gyermek egésze fejlődik. Ezzel is folytatva a Kodályi nevelésfilozófiai koncepciót.⁹⁴ A Kokas-hittannal tehát a teljes ember fejlesztését célozzuk.

3.3.2 Információbefogadás és információrobbanás

A Kokas-hittannak a teljes figyelem és a relaxált feldolgozás a sajátossága. A 21. század a szétszóródó figyelem kora, ahol megállapíthatjuk, hogy sem a pedagógus, sem a gyermek nem képes a teljes figyelemre. Pedig a gyermek akkor tanulja meg a teljes figyelmet, ha a pedagógus ebben mintát tud adni neki. Dr. Gyimesi Tímea rámutat, hogy a jóga, meditáció népszerűsége tünethordozója annak a változásnak, hogy a kapitalista fogyasztói élménytársadalom a jelenlét és a teljes figyelem hiányától szenved. „A futuristák legmerészebb sebességálmait is túlszárnyaló, orbitálisától elszabadult, informatizált és mediatizált világ. A multiverzum mára nemcsak a krónikus idő- és figyelemhiánnyal küzdő végtelenül kiterjesztett, mégis izolált, magányos kiborg figuráinak egymást követő generációit alkotta meg, de patológus tünetegyüttesként diagnosztizálta az ADHD-t is.”⁹⁵ A Kokasi alapelv aktualitása és a Kokas-hittanban való alkalmazása – a teljes és koncentrált figyelem és a csendtartás képességének

⁹² Uo, 396-416.

⁹³ Wolfgang Sehringer - Dr. Vass Zoltán: *Lelki folyamatok dinamikája a képi világ diagnosztikában és terápiában*, Budapest, Flaccus Kiadó, 2005., 253.

⁹⁴ „Ezeknek hiába magyarázod, hogy a zenével nem csak zenét tanulunk. Hogy az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíciót javít, munkára kedvet csinál, alkalmassá tesz, figyelemre-fegyelmre szoktat. Hogy egész embert mozgat, nemcsak egy-egy részét. Megszeretteti az iskolát. Fejleszti a közösségi érzést...” Tanügyi bácsik! Engedjétek énekelni a gyermekeket! in Kodály Zoltán, *Visszatekintés I.*, 304.

⁹⁵ Gyimesi Tímea (szerk.): *Figyelem projekt, tanulmányok a figyelemről*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, GralPhi Kutatócsoport, 2020,7.

fejlesztése – esszenciális alapelv a 21. század információrobbanásában. Ezért is kiemelkedő adottsága a Kokas alapú óráknak az ellazult jelenlét és teljes figyelem. Az ellazult jelenlét önmagában gyógyító hatású a stressz évszázadában. Ami pedig nagyon fontos, hogy a hittanóra spirituális terében megvalósuljon, az a belső figyelem és az Isten előtti önfeltárással alkalmas tér. Maurice Martenot (1898-1980) francia zeneszerző, zongoraművész a zenével való relaxációval is kísérletezett a zenészek mentális egészségének védelméért. Felfigyelt rá, hogy: „minél jobban összpontosul figyelmünk az érzékelésre, annál kevésbé vagyunk képesek gondolkodni. Ami pedig még inkább megbénítja az intuíciót, az a félelem. A relaxáció ennek elkerülésében segít, és így az egyén félelem nélküli önmegvalósítását segíti elő.”⁹⁶ Ez alapján megállapítható, hogy az érzékszerveket terapikusan lekötő összpontosítás feszültségoldó hatással van, ami segíti a feloldódást, önmegosztást, szabad improvizációt, vagyis egy olyan környezetet teremt, ahol a lelki befogadás és elengedés lehetővé válik. Ez történik tehát a Kokas-hittanban a zene eszközével. Ennek az állapotnak mai divatos megnevezése a Flow-élmény⁹⁷, amely „egy olyan tudatállapotként kerül leírásra, melyben a figyelem olyan intenzitást ér el, amikor az észlelés és az aktivitás határai összemosódnak, így a tudatos gondolkodás elveszti az irányítást.”⁹⁸ Ebben az állapotban végzett tanulás alatt épül be a „tananyag” a legmélyebb szintekre. Ráadásul ezt a folyamatot egy boldogságélmény is kíséri.⁹⁹

Ennek a kifejezési formája éppen ezért az improvizáció, amiben a tervezettség, tudatosság, reflektálás egészen a narrációig nincs jelen. Ebből fakad, hogy az átélés eljuthat a katarziséig. A Kokas-hittan foglalkozásban a csoportos improvizáció mindkét fajtája megjelenik: az eltűnő és a rögzített. „1) „eltűnő”, amelyben a megvalósítás ösztönszerű, azonnal el is hangzik (azaz elmúlik az időben); ilyen a dal, mozgás, ritmus, hangszeres dallam, vagy 2) „rögzített”, amikor valami előzetes, mérlegelő állítást a csoport vagy a magnetofon megtart. Ez később ismételhető, azaz több, mint egyszeri esemény. Mindkét típus fontos. Az utóbbi átfedi a kreatív cselekvést, és sokszor magas szintű rögtönzési készséget igényel...”¹⁰⁰ Ez alapján a Kokasi foglalkozástervben a névéneklés, csoportos énekes improvizáció és zenére történő mozgás

⁹⁶ Szőnyi Erzsébet: *Zenei irányzatok*, 67.

⁹⁷ Csíkszentmihályi Mihály: *Flow- a tökéletes élmény pszichológiája*, Budapest, Akadémiai kiadó Zrt., 2001.

⁹⁸ Vass Éva – Deszpot Gabriella: *A teljes figyelem és a flow-élmény a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában*, 2018, 84.o.

<https://www.parlando.hu/2017/2017-5/Vass-Deszpot.pdf> letöltve: 2024.10.14.

⁹⁹ Flow-élményen azt a különleges boldogságélményt értjük, azt az állapotot, amelyben az ember teljesen eggyé válik valamilyen dologgal – mint amikor a gyermek egészen elmerül a játék élményében. A felnőttek ezt például meditáció, zenélés, festés közben élhetik meg... „az intenzív flow-élmények a dopamin felszabadulásához vezetnek... A zene, amit szívesen hallgatunk oxitocint szabadít fel bennünk, ez pedig elősegíti a flow -élményt. Az oxitocin az érintés, vagy az érintés gondolatának hatására is felszabadul, és csökkenti a fájdalmat, jó közérzetet okoz.” - Rozs-Nagy-Szilvia: *Evangélikus valláspedagógia 2.* Budapest, EPSZTI, 2015, 41.

¹⁰⁰ Szőnyi Erzsébet: *Zenei irányzatok*, 103.

„eltűnő” improvizáció, a tánc narratív felidézése, a vizuális ábrázolás és a képmesélés pedig „rögzített”. Tehát a Kokas-hittan az improvizáció mindkét fajtáját maximálisan kihasználja. Ez is olyan egyedisége, mint a három érzékelési terület egyszerre való, holisztikus használata, aktivizálása.

3.3.3 Rögzített narráció elemzési szempontjai

A mozgásos zenehallgatás és képi kifejezés utáni szakaszokban megjelenik a narratív felidézés és megosztás eleme, valamint a Bibliai történet hallgatásakor is belső narratíva alkotásról és befogadról beszélhetünk. A történet hallgatása és alkotás szakasza összetartozik, egy nagy folyamat része. A narratív pszichológia¹⁰¹ egy új irány a pszichológiában, mely arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan integrálja az ember az elbeszéléseket lelki működésébe, illetve hogyan alkot narratívát önmagáról és a világról. Ezekben a narratívákban eddig fel nem ismert jelentősége van az elbeszéléseknek, melyek mélystruktúráiban az emberiség kérdéseinek, mintáinak összessége fellelhető. Ezek három szinten megfigyelhetők. Az első az elbeszélések szerveződése, amely alapján elbeszélési mintázatokat azonosíthatunk. A második az elbeszélés kibontakozása, amely megmutatja az elbeszélés forrását, származásának értékére mutat rá. A harmadik az elbeszélő metateória, amely rámutat arra, hogy „az elbeszélésben mennyire rögzülnek és jelennek meg alapvető emberi gondolkodásmódok, életfilozófiák, illetve hogyan tekinthető egy-egy kultúra, vagy kor „lenyomatának.”¹⁰² A narratív pszichológia elemzési szempontjai segítségével lehetnek a hittanoktatónak (megfigyelni, hogy milyen visszatérő kifejezések, motívumok, fordulatok vannak egy gyerek narrációjában, mennyire gazdag a nyelvi kifejezés, valamint megfigyelheti a gyermek beszédállapotát is: folyékony-e a gyermek beszéde, tart-e szüneteket, zárt vagy nyílt-e az artikuláció, milyen a nonverbális eszköztára, stb.), ugyanis, ha egy gyermek elbeszélését és hozzá kapcsolódó megfigyeléseit feljegyzi, utána talán ez segíthet tájékozódni, akár ha szükséges – az iskolapszichológussal egyeztetni, hogy milyen mélystruktúrát lehet azonosítani az elbeszélésben (abban az esetben, ha a gyermek történetet alkot), valamint segíthet közeledni afelé, hogy a gyermek elbeszélése milyen intrapszichés állapotra reflektál. A Bibliai történet mély-struktúrájára, mag-üzenetére érdemes az adott Bibliai szakasz kiválasztásakor is keresni a választ. Esetleg összehasonlítani a gyermekek által feltárt üzenetek csomópontjaival, majd ábrát rajzolni ezek viszonyáról.

¹⁰¹ Pléh Csaba: *A lélek és a lélektan örömei*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.

¹⁰² Uo, 147.

3.3.4 A gyermekek alkotásai

Fontos az órán születő alkotásokra pszichológiai szempontból is rátekintenünk. „Nemcsak a rögzített narráció elemzése, hanem a „képi, zenei, vizuális, a megfogható háromdimenziós tárgyi alkotások segítségünkre vannak abban, hogy egy független, gyakran az esztétika értékrendszerétől nem befolyásolt alkotáson keresztül közelebb kerüljünk a másik ember megértéséhez.”¹⁰³ Ez a gyermek lelki kísérésében fontos szempont. Ugyanis a gyermek spiritualitásának kérdései, útja, a hallott Bibliai történet saját narratívájába való építésére itt is reflektálhatunk. Amire a pedagógus rálát, arra leggyakrabban maga az alkotó gyermek nem. Az alkotó a saját tudattalanjából merít, az alkotással kifejez valamit, ami azelőtt feldolgozatlanul munkálkodott, ezért az alkotás nem más, mint a legkülönbözőbb, egymásra halmozott lelkiállapotok lenyomata.¹⁰⁴ Van szándékos közlés és nem tudatos közlés. Éppen ezért nagyon meg kell fontolni, hogy ezt a sebezhető, kitett, nyílt lelki világot nehogymegsebezzük a maga feltártságában. Csak ha azt látjuk, hogy a gyermek olyan elakadást hoz be a csoportba alkotása vagy táncának narrációja által, ami lelkigondozói választ, kísérést igényel akkor Igével, bátorítással, Isten szeretetének élethelyzetre alkalmazott hirdetésével, a csoport megtartó erejével lehetünk jelen a gyermek mellett. De semmilyen értékelő megjegyzés, utasítás, erkölcsi értékítélet nem jelenhet meg a tanár részéről, mert ezektől a gyermek lelke bezár és előfordulhat, hogy többet nem fogja magát megosztani. Amikor megnézünk egy alkotást vagy meghallgatunk egy narratív felidézést, kövessük Kokas Klára útját és dicsérjünk, érintsünk (ha a diák beleegyezik¹⁰⁵), bátorítsunk és csodáljuk a gyermek alkotását, gondolatait. Kérdéssel segíthetjük¹⁰⁶, de ezek a kérdések nem lehetnek sugalmazó kérdések.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy pszichológiai kísérés nem történhet hittanórán, de fontos, hogy a vallástanárra, mint a csoport lelki kísérelőjére, tudjon arról, hogy milyen spirituális munka zajlik egy gyermekben Istennel kapcsolatban és jó helyen, jókor és mély beleérzéssel, szakmailag belépve, jól tudja őket segíteni, kísérni ezen az úton. Ha szükséges, szakmai keretek

¹⁰³ Wolfgang Sehringer: *Érzelmek diagnosztikája*, 265.

¹⁰⁴ Uo., 266.

¹⁰⁵ Az érintésnek fizikai és pszichés jótékony hatásáról számtalan tanulmány született. Építi a bizalmat, kötődést, nem hideg kapcsolódást eredményez, hanem közelebbi kapcsolatot hoz létre, ami jótékony hatással van. Az érintés azonban csak három tényező egyszerre való jelenlétekor történhet: 1. Ha az érintés természetes, mert bizalmi kapcsolat van. (Van előtte beszélgetés, megismerési folyamat. Nem jó, ha a gyermeket hirtelen, nem várt mozdulat éri.) 2. Ha a gyermeknek biztonságos a kötődése (lásd Kötődéelmélet), 3. Ha a gyermek engedélyezi az érintést.

¹⁰⁶ Alapvetően a gyermeket nem kell megállítani az önkifejezésben, Azonban ha elakadást, vagy besüllyedést látunk rajta, akkor segítenünk lehet neki, hogy ne menjen bele a gyerek abba a spirálba. Ilyenkor megkérdezhetjük tőle, hogy mit élt meg, mi okozta ezt neki. Így segíthetünk neki megküzdenni a nehéz érzésekkel.

közé terelni egy-egy gyermek elakadását. Preventív szerepe is van ezért a pedagógusnak a Kokas-hittanórán. „Összefoglalva a modern iskola modern tanárának szerepkészletét, egy kreatív, interaktív, adaptív, reflektív, inkluzív pedagógusi személyiség rajzolódik ki.”¹⁰⁷

3.4.Kokas-hittan bemutatása

3.4.1 Köszöntő ének, névéneklés: Egyéni aktivitás

Mivel a Kokas-módszer elveit követi a foglalkozásterv, ezért fontos, hogy a Kodály és Kokas által képviselt zenei értéknek megfelelő zenét válasszunk. A Kodályi zenei nevelési elvet követve, középiskoláig a magyar zenei anyanyelv megalapozása a cél, mely a magyar zenei népdalkinccsel történik. A református egyházi ének történelmének olyan jelentős alakjai támogatták a magyar népzene beemelését a református zenei kultúrába, mint Dobszay László, Bárdos Lajos vagy Berkesi Sándor.¹⁰⁸ A református zenei anyag szempontjából a modális hangsorok (fríg, líd) jellemzőek. Ez a fajta dallamvilág, a modalitás a gyermekek fülének gyakran szokatlan. A hittanoktatás teremthet alkalmat a zenei atipikusság kezelésére. A magyar zsoltár-népdalok éneklése előkészítheti a gyermek számára a református egyházi zenében megfigyelt modalitás megismerését, ugyanis a modális hangsorok a népdalokra is ugyanúgy jellemzőek, mint a református zsoltárookra.

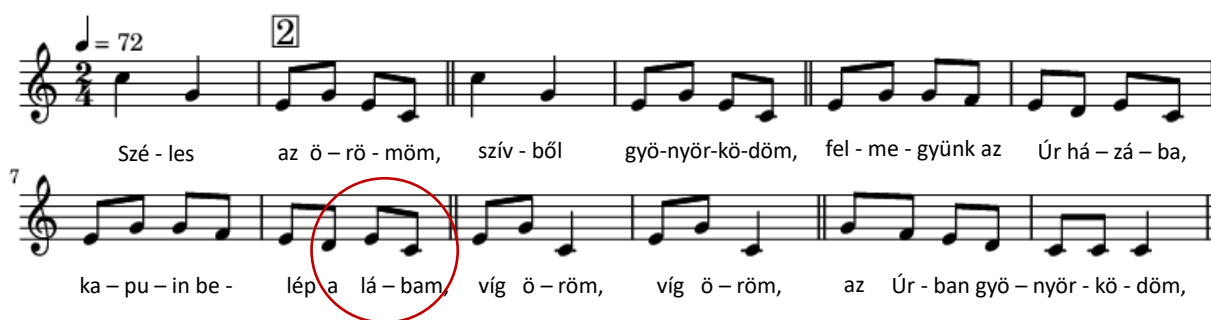
Lackfi János, költő, író, műfordító is felismerte az igényt, melyről beszámol Hej, Sionról fúj a szél című könyvében. Magyar népdalokra ültetett zsoltárokat. Egyszerű, mai köznyelvre és énekelhető, lélekemelő szövegek formálására törekedett. Szemléltetésül egy népdalra ültetett zsoltárát választottam.¹⁰⁹

¹⁰⁷ N. Tóth Ágnes: A megváltozott pedagógusszerep. in: N. Tóth Ágnes: *A pedagógia adósságai*. Szombathely: Savaria University Press, 2015, . https://www.researchgate.net/profile/Agnes-NToth/publication/315445676_A_megvaltozott_pedagogusszerep/links/58cff5b792851c5009efd163/A-megvaltozott-pedagogusszerep.pdf, Letöltve: 2024. 11. 9. 199.

¹⁰⁸ Berkesi Sándor: Tenéked zengnek éneket, Debrecen ,Országos Református Tanáregyesület, 1994. Külön fejezetet szentel az igényes gyermekénekanyag kiválasztásához. „Kodály Zoltán szerint egy zeneszerző sem lehet elég nagy ahhoz, hogy gyermekeknek írjon...Útmutatása nyomán világossá válik számunkra a zenei anyanyelv jelentősége, melynek kialakítása már kicsi gyermekkorban el kell, hogy kezdődjék. Nem mindegy tehát, hogy a gyülekezeteinkben, hittanórákon vagy egyéb foglalkozásokon mit énekel a gyerek.” Ezután bemutat egy jó mintát a gyermek énekek közül, melynek kiválasztási szempontjainál így fogalmaz: „(jó minta), mert a gyermekdalok hangnemét (pentaton), ideális hangterjedelmét követi. (Jó minta)mert mondanivalója tartalmas, derűs, játékos karakterrel rendelkezik:körben állva lépni vagy tapsolni lehet az éneklés mellett.”^{61.o.} https://egyhazzene.reformatus.hu/data/attachments/2023/12/04/210353/Berkesi-Ten%C3%A9ked_zengnek_%C3%A9neket.pdf

¹⁰⁹ Egy másik forrás népdalra írt keresztyén szövegekre: <https://szepi.hu/nota/zsoltar/index3.html>
Kerekes Károly: Lélekkel és értelemmel népdalzsoltárok című gyűjteményében: Védelmézz, Istenem, Jó dolog az Urat áldani, Ujjongj az Úrnak énekekre Berkesi reflektált és feldolgozásokat is készített rájuk

Örömtánc ¹¹⁰ - *Szélről legeljetek* című ének dallamára

A pirossal jelölt szónál lehet beleénekelni a népdalba a gyermek nevét: *Kapuin lép Marika/az Éva*. A névhez való viszony a Bibliában mindig is szimbolikus jelentést hordozott. A név kimondása az Ószövetségben ismeretet, birtoklást fejezett ki, a nevek „fontosak a számunkra teológiai szempontból is. A nevek ugyanis nem csupán megjelölések vagy személyek azonosítását szolgáló jelzések, hanem mélyebb jelentéssel bírhatnak, identitást hordoznak, személyiséget rejtnek.”¹¹¹ A néven szólítás áldást, megtérést, elhívást is jelenthet: „Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy.” (Ézs 43,1)

3.4.2 Improvizációs feladatra alkalmas népdalok, körjátékok: csoportos aktivitás

Ég a gyertya, ég ... A második részben a gyerekek körben állnak, egymás kezét fogva. A kör közepére áll egy önként jelentkező gyermek, kezébe adunk egy kis, jelképes tárgyat. (gyertya, szív, virágszirom). Ez lesz a szeretetet, hitet hordozó, szimbolikus tárgy. A gyerekek körbe táncolják a kör közepén állót, aki a kör közepén guggol, miközben éneklik az éneket, beleénekelve a kör közepén guggoló gyermek nevét. Az ismert gyermekének szövegét kis változtatással énekli a csoport: *Ég a gyertya ég, el ne aludjék, Gábor szívéből a szeretet/ az igaz hit ki ne aludjék*. Az ének végére a körben állók leguggolnak és a kör közepén guggoló Gábor feláll és választ valakit a körben lévők közül és a kezébe adja az eddig általa tartott tárgyat.¹¹²

Az énekléssel egybekötött dramatikus mozgáson keresztül kifejezett emberi tapasztalat, mint a személyes és közösségi spiritualitás megélési formája már a Biblia ősi híradásaiban is megfigyelhető: pl. Mirjam hálaéneke (2 Móz, 15, 20-21), Dávid örömtánca (2 Sámuel 6). A 87.

¹¹⁰ Lackfi János: *Hej, Sionról*, 74

¹¹¹ Szabó Ábel Barnabás: *Nevek teológiája, Elhívások, áldások, ígéretek a két szövetségben* (Szakdolgozat), Budapest, 2024, 4.

¹¹² „E jelenség Eliade konceptuális rendszerében a hierofánia fogalmával ragadható meg. A hierofánia egy olyan dolog, mely emlékeztet egy mítikus eseményre. Utal egy tartalomra, egy történetre, s ezzel a tárgy kiválasztatik a világ tárgyaiból... Az ember saját magára vonatkoztatott tapasztalataihoz mérten különleges formát ölt. Összenyomhatatlan, sebezhetetlen, akár egy szellemi vagy gondolati tartalom.” Kállai János - Karádi Kázmér - Tényi Tamás: *A térelmény kultúrtörténete és pszichopatológiája*, Budapest, Tertia kiadó, 1998, 31.

zsoltár hetedik verse így fogalmaz: „*Körtáncban éneklik: Minden forrásom belőled fakad.*” A 149. zsoltár 3. verse, valamint a 150. zsoltár negyedik verse is buzdít az isten dicsérete körtáncban való megélésére. Táncról olvashatunk az Újszövetségben a tékozló fiú hazatérésének ünneplésekor is. (Lk 15, 25) A közösségi éneklés mozgással kísért formája a zsidó hagyományban is megfigyelhető¹¹³, amely aztán a keresztyén gyakorlatban is teret kap: vallásos dráma és passiójátékok, a misztérium, mirákulum és moralitásdráma műfajai¹¹⁴. A magyar református gyakorlatban („népi protestantizmus”¹¹⁵) is megjelent: betlehemezés, Gergely járás, Balázsolás, regölés, kántálás, passiójátékok, stb. A Kokas-hittan foglalkozás eleme protestáns flórkor hagyományhoz kapcsolódva építkezik. Célja csatlakozni az ősi gyakorlathoz, segítve ezzel a személyes spiritualitást kifejező dimenziót.

3.4.3 Szabad játékos mozgások énekre: csoportos aktivitás

A harmadik szakaszban szabad mozgás történik éneklésre. Szemléltetésül újból egy Lackfi által megszövegezett zsoltárt választottam: Elmúló füst vagyok én¹¹⁶... - *Szegény legény vagyok én*... ének dallamára.

¹¹³ „A Talmud több olyan eseményről is megemlékezik, amikor a zsidók tánccal fejezték ki örömeiket.

Az egyik a szimchát bét hásoévá, a vízöntés ünnepe, melyről azt mondja a Talmud, hogy aki ezt nem látta, az nem látott még valódi örömet életében.

Szukotkor a bor mellett vizet is öntöttek az oltárra a Szentélyben, és zenével, dallal, tánccal ünnepeltek egész éjjel. E különleges ünnepségsorozat emlékére napjainkban is szokás sok közösségben, hogy zenés-táncos mulatságokat tartsanak a szukoti időszakban (...) A XVIII. századból eredő hászid mozgalom számára a tánc az istenszolgálatból fakadó öröm egyik kifejezőeszközevé vált...”

Chana Deutsch: Népek tánca, az izraeli néptánc története, Egység Magazin 29. évfolyam 116. szám, 2019.

forrás: <https://zsido.com/nepek-tanca-az-izraeli-neptanc-tortenete/>

¹¹⁴ A középkori színjátszás: Benedek András: *Misztérium, mirákulum, moralitás - és a mai színjáték*. in: Szenczi Miklós (vál.): *Akárki. Misztériumjátékok, mirákulumok, moralitások*, Budapest Európa Könyvkiadó, 1984, 511-541. <https://sites.google.com/site/szeredastankoezepakor/a-k%C3%B6z%C3%A9pkori-sz%C3%ADnj%C3%A1tsz%C3%A1s> Letöltve: 2024.10.31.

¹¹⁵ Bartha Elek: *Vallási terek szellemi öröksége*, Debrecen, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006., 31.

¹¹⁶ Lackfi János: *Hej, Sionról fúj a szél...*, Budapest, Harmat, 2020, 70.

$\text{♩} = 104$

Her - vadt vi - rág va - gyok én, szí - ned e - lé hull - lok én,
 Ap - ró víz - csepp va - gyok én, ten - ger -ben el - tű - nők én,
 5 ol - tá - ron áll - na, él - e - tem - vi - rá - ga ISMÉTLÉS
 légy né - kem ten - ger ke - gyel - med - del - nyelj el.

Az énekből kiválasztott két versszakot elénekli a foglalkozásvezető, majd a második versszakot kétszer egymás után, hogy a gyermekekben rögzüljön a dallam és a szöveg. Ezután lehet az improvizációnak teret engedni, amelyet kifejezetten katechetikai célok mentén fogalmaz meg. Az alábbi beszélgetés hangozhat el, a fenti éneket követően:

„**Apró vízcsepp** vagyok én, tengerben eltűnök én, légy nékem **tenger**, kegyelmeddel nyelj el.”

Vezető: *Mi vagy te ma?*

Gyermek: *Ázott madár.*

Vezető: Hogyan vagy ázott madár? Mutasd meg!

Gyermek: *A gyermek összehúzódik, verdeső mozdultokat tesz a „szárnyaival”.*

Oktató: *Mi lehetne neked Isten?*

Gyermek: *Fészek*

Oktató: Hogyan legyen fészek, mutasd meg?

Gyermek: *A gyermek ölelgető mozdulatokat tesz, imitálja az átölelést*

A rövid párbeszéd után az egész csoport ezekkel a változtatásokkal énekli el újra az éneket: **Ázott madár** vagyok én, tengerben eltűnök én, **légy nékem fészek, légy nékem fészek**. Éneklés alatt a gyermek által mutatott mozgásimprovizációt az egész csoport utánozza. Fontos, hogy ennél a résznél engedjük, hogy azok a gyerekek improvizáljanak, hozzák be önmegosztásuknak ezen formáját, akik ezt szívesen teszik és jelentkezik erre a fajta megosztásra. A nem jelentkezőket bátoríthatjuk, kérdezhetjük, de ne erőltessük. Viszont az is fontos szempont, hogy

a közös mozgásból-éneklésből ne maradjon ki, csak abban az esetben, ha a gyermek nem akar részt venni benne. Ha nem akar, akkor nem szabad erőltetni, győzködni.

Ez a foglalkozáselem az előbbi folytatása, melyben a közösségi hit-tapasztalat megélési gyakorlatában az egyéni hang is fókusz, teret kap. A Kokas-hittan ezen pontja a keresztyén népszokásoktól abban tér el, hogy személyes élethelyzetet, hitmegélési pillanatot énekel meg a csoport dramatikus elemmel összekötve. Mindezt azért teszi, mert a zenén kívüli elemekkel átjárt élethelyzetek megjelenítése megemeli a személyes motivációt és segíti a lelki-bevonódást. Valamint segíti a csoportkohéziót, közösségvállalás kialakulását, ugyanis az egyéni hit-állapotát a csoport hordozza, mozdulatait utánozza, „empatikus együtt mozdulás ez a másik belső világával. Egymás terhét, örömét, kérdését emeli kézbe itt a csoport. Az improvizációs éneklés, kifejező mozgással, itt a belső, lelki állapot kifejezését, tudatosítását, csoportba emelését, közös hordozását segítik.

3.4.4 Csend, imádság: egyéni aktivitás

A megelőző, improvizációs szakasz elcsendesedéssel zárul. Újra elénekeljük az utolsó sort: *Légy nékem tenger, kegyelmeddel nyelj el*, miközben hullámzó mozdulatokat végzünk a karjainkkal, testünkkel, amit a gyerekek utánoznak, és egyre lejjebb guggolunk, majd a földre „leomlik, elsimul” a kezünk, testünk.

Az utolsó dallamok alatt a pedagógus gyertyát gyújt, melyet körbe ül a csoport. Ezután mindenkinek a kezébe ad egy kis virágszirmot/kövecskét, és kiadja az instrukciót: *Most imádkozni fogunk. Látjátok, van a kezetekbe egy virágszirom. Ha eszedbe jut valami, amit szeretnél elmondani Istennek, akkor mondd ki hangosan, vagy csendben magadban. Ha elmondtad, tedd le a gyertya mellé, a kör közepéhez. Körbe fogunk haladni.* Ezután szabad, kezdő imádság következik, egyszerű gondolatokat, gyermekekhez közel álló szókinccsel.

Láthatjuk, hogy a gyermek itt saját imádságot fogalmaz meg, amelyben segít az eszközhasználat, amely elősegíti, hogy a gyermek számára az imádság érzékelhető valósággá válhasson. A Kokas-hittan a szimbólumok és rítusok hatásmechanizmusával segíti ¹¹⁷a psziché befogadó és feldolgozó folyamatát. Ezáltal a gyermek beléphet egy szakrális térbe, melyben a cselekvés szakrális jelleget ölt.

¹¹⁷ Hézser Gábor arra hívja fel a figyelmet, hogy a rítusok és szimbólumok közös örökségünk. „Itt a teológus rá kell, hogy mutasson arra, miszerint az ő szerszámosládájának egyik legősibb darabjáról van szó” Hézser Gábor: Rítusok és liturgia, a családterápia és vallás közös öröksége in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Valláspszichológiai tanulmányok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003., 192.

3.4.5 Ige és zenehallgatás: egyéni aktivitás

A pedagógus történetmondással adja át a foglalkozásra választott igeszakaszt. Pl. Ötezer ember megvendégelése, János 6, 1 – 15. Ezután elindul a zenerészlet, amelyet a csoport még mindig a földön, kényelmes, szabadon választott pozícióban egyszer meghallgat. Mozart: C-dúr zongoraverseny K. 467. II. tétel¹¹⁸

A zenerészlet kiválasztásánál fontos szempont, hogy a zenei tétel motívum és érzelmi-hálója, dinamikája egyezzen a kiválasztott Igeszakaszével. A zenei anyag kiválasztásához a Kokas-hagyaték zenei gyűjteményét javaslom.

3.4.6 Improvizatív mozgások zenére: egyéni vagy társas aktivitás

Kevés, szóbeli inspiráció hangzik el:

Megismerkedtél a történettel és megismerkedtél a zenével. Mindjárt elindul újra! Figyeld meg, hogy átjárja a kezed a zene, táncoltatja a kezedet! Amikor elindul a zene, a tanító elkezd a kezét mozgatni, a zene hatását követve: metakommunikációs úton segíti, inspirálja a gyermeket. Ne mozogjunk csak azért, hogy a gyerekek mintát lássanak, a mozdulatoknak belülről kell születnie, akkor lesz valóban inspirációs forrásuk.

Az egész testedeket megmozdítja, átjár téged a zene, mozgatja az egész testedet-lelkedet. Itt a tanító feláll, tartásával, kezeivel hívja a gyermekeket, és amikor elindítja a zenét, elkezd szabadon mozogni rá. - Újbóli eljátszása a zenének, kétszer-háromszor.

Amennyiben a spiritualitást az Isten és az ember kapcsolatba kerülésének tekintjük, fontos a kapcsolatban a felek „kommunikációjának” módját megfogalmazzuk. Ehhez először az Isteni kommunikáció oldalát, a kinyilatkoztatást kell körüljárnunk. „1. A kinyilatkoztatás: dialógus, tehát embereket, befogadókat feltételez, akik nemcsak passzív befogadók, hanem egy dialógus partnerei. 2. A kinyilatkoztatás: folyamat. Nemcsak a múlt eseménye, hanem az olvasás aktusában mindig újra végbemegy. 3. A szöveg maga nem a kinyilatkoztatás, hanem félig nyitott tanács az olvasó számára, hogy az értelmét megfejtse. A szöveg utal a jelentésre.”¹¹⁹ A spirituális kapcsolatban a kijelentés reaktualizálódik, mivel Isten személyesen, a jelenben szólítja meg a hozzá közeledőt. Ezért fontos az improvizáció, mint az aktualitásban megélt

¹¹⁸ A zene forrása: Kokas Klára: A zene felemeli a kezeimet, 33. Fennmaradt egy gyűjtemény, a Kokas Klára által használt zenei anyagból, melyen az általa válogatott zenerészletek vannak. A tanulmány szerzője a Kokas Klára által használt zenei anyagból választott zeneművet foglalkozástervéhez.

¹¹⁹ Dr. Lukács László, Valláspedagógia, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2010., 42.

belső mentális-pszichés reakció testi formában való kifejeződése, mint az ember reakció-folyamata az őt megszólító Isteni Szóra.¹²⁰

3.4.7 Mozgáskompozíció eljátszása: szóló, duett vagy más társas-aktivitás

A pedagógus megkérdezi a csoportot: *Ki szeretne szólót? Hogyan helyezkedjünk el, hogy bemutathasd?* A gyermek elrendezi a teret, megkeresi a táncához való helyet, „befelé figyel, és egyben kifelé is vár, mikor csendül föl a zene.”¹²¹ a táncos(okat) kezünk melegének szeretetével érintjük, dicsérjük, megköszönjük, hogy megosztották velünk. Egyedül, vagy többen is táncolhatják, ha úgy született a táncuk. Egyszerre 2-3 szólista is táncolhat.

Itt a tanúságtétel az egyetemes papság elvén jön létre, ahol a gyermekek egymás hit-megéléseinek, Isten-kapcsolatának tanújává válnak. („Hitből hitbe” – Római levél 1, 17.)

3.4.8 Narratív felidézés, elmesélés (szólótáncsal, vagy anélkül): egyéni ill. társas aktivitás

Szeretnétek mesélni arról, hogy mit táncoltatok? – A csoport meghallgatja a jelentkezőket. A pedagógus kérdésekkel segíthet, valamint jegyzeteléssel rögzíti a gyermekek gondolatait.

A vallásos élmény (revelatio) megosztása, bizonyágtétel a közösségben az Istennel megélt kapcsolatáról. „Olyankor beszélhetünk vallásról, ha az egyik ember csakugyan vall. Arról vall, hogy ő már hallotta, tudja, tapasztalta, amit a másik ember még, úgy látszik nem hallott.”¹²²

3.4.9 Ábrázolás, a történetek képi kifejezése: egyéni, illetve társas aktivitás

A szólótáncok után átvezetésként a foglalkozásvezető újra elkezd dúdolni/énekelni a foglalkozás elején énekelt dalok valamelyikét, ami egyre halkul, egészen a teljes csöndig. Ekkor újból felolvassa a már elhangzott Bibliai történetet.

Ezután folytatja az éneklést (Légy nékem tenger...) és elkezd a foglalkozáshoz választott kézműves eszközöket előpakolni, majd instrukciót ad az eszközhasználathoz, esetleg

¹²⁰ „Amikor Isten önközléséről beszélünk, ezt a kifejezést nem szabad úgy érteni, mintha Isten valamilyen kinyilatkoztatásban elmondana valamit önmagáról. Az "önközlés" szó valójában azt jelenti, hogy Isten legigazibb valóságában magának az embernek legbensőbb alkotóelemévé lesz. Isten ontikus, létszerű önközléséről van tehát szó. Ám ezt a "létszerűséget" nem szabad merőben objektumként, mintegy tárgyi-dologi értelemben felfogni, mert az szintén félreértése volna a dolognak. Ha Isten, azaz a személyes, abszolút titok közli magát az emberrel mint transzcendens lényel, akkor ez a közlés eleve az embernek mint szellemi és személyes lénynek szól. Legelőször tehát két félreértést szerelnénk elkerülni: egyrészt azt, hogy az önközlés pusztán beszéd Istenről- még ha ez a beszéd Istentől származik is; másrészt azt, hogy Isten önközlése tisztán tárgyi, dologi valami.” Karl Rahner: A hit alapjai (Mít jelent Isten önközlése? c. fejezet)Budapest, Szent István Társulat, 1983.,136.

¹²¹ Beöthy Hanna: Bevezető, in: Kokas Klára: *Öröm, bűvös, égi szikra*, Budapest, Akkord Zenei Kiadó, 1998, 6.

¹²² Karácsony Sándor (1943): A magyarok istene. Vallásos nevelés. 2004. Budapest, Széphalom Könyvműhely.,40.

demonstrálja, hogy hogyan érdemes az adott tárggyal, anyaggal dolgozni.¹²³ Arra hívjuk fel a gyermek figyelmét, hogy a képzőművészeti alkotás folyamatát is a zene és az elhangzott történetről való gondolkodás tölti be.

„A művészetnek ugyanis nem a technika a lényege, hanem a lélek. Mihelyt a lélek szabadon, akadályok nélkül közölheti magát, előáll a hiánytalan művészi hatás. Annyi technikát, amennyi a gyermeki lélek szabad megnyilatkozására elegendő...”¹²⁴

3.4.10 Képmesélés, kép bemutatás: egyéni aktivitás

A pedagógus az elkészült műveken sorba megy, mindenkiét felmutatja, megkérdezi az alkotás címét, dicséri, ha szükséges, kérdezi az alkotót, hogy mit élt át, mi mit jelent a művében. Jó lehetőség a gyermekek verbális közléseit itt is rögzíteni, majd a szülőt bevonni, és megosztani a hallottakat, mert így nyomon követheti a gyermek érzelmeit.

Az elkészült alkotás a gyermek Isten-kapcsolatának vizuális testet öltése, a technika csak eszköz, amely magában hordozza „azt az alkotó szellemiséget, amely által kifejezi a mondanivalóját. Ebben az értelemben úgy tekintünk a technikára, mint a műalkotás szellemi eredetű formájának anyagban való megvalósítottságára. A technika az anyagnak az az elrendezése, amelyben az alkotó világértelmezésének gondolatát fejezi ki.”¹²⁵

3.4.11 Elbúcsúzás, búcsúéneklés: csoportos aktivitás

Az alkalom végén a csoport záróéneket énekel, lehet az eddigi énekek közül is, de lehet új ének is. Cél: elengedés, érzelmi lezárás. Az éneklés alatt a tanár gyertyát gyújt, a csoport körben ülve énekel. Majd az éneket dúdolásba fordítja, egyre halkabban dúdolva elcsendesedik a csoport.

Az *Imaközösség* és *Mi Atyánk* közös elmondása után tanári felügyelettel a csoporttagok 3-ra elfújhatják együtt a gyertyát. Ezután jelképes „szeretetvendégségre” hívja a pedagógus a csoportját: mindenkit megkínál egy kis tálban felvágott gyümölccsel.

A közösségben megélt Istennel való kapcsolatban lezajló, mély belső, feldolgozó munkát (elaboráció) követő katarzis (hála) segíti a tágabb perspektíva felvételét, és elősegíti az összetartozás érzését. „Én-kitágító, „helyreállító” hatást gyakorol az egyénre.”¹²⁶ Ebbe a folyamatba érkezik meg a gyermek számára a közösen elfogyasztott étel, asztalközösség,

¹²³ Ennek instruálásához ajánlom a Kokas-pedagógusok számára elérhető Jóska tanít című vizuális - képzőművészeti útmutatót, Pállay József festőművész, művésztanár munkáját.

¹²⁴ Kodály Zoltán, *Visszatekintés, I*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1964., 38

¹²⁵ Békési Sándor: *Vizuális nyelv*, Budapest, Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, 2015., 71.

¹²⁶ Kis Médea: *Istendicsőítés énekkel és étellel*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2012., 187.

másokkal való osztozás öröme. Mely kifejezi a közösen elvett és elfogyasztott lelki táplálékot is.

3.4.12 Összefoglalás:

Fontos látnunk a Kokas-hittan felépítésében a folyamatos párbeszédet és kapcsolatot Isten és ember között:

Isten hív

1. *személyesen* – név által (3.4.1 Köszöntő ének, névéneklés: Egyéni aktivitás – Isten-egyén)
2. *közösség által* – Bekapcsol a közösségbe. Az istentisztelet is mindig közösségben történik, Isten a népét hívja el, az Ószövetség és Újszövetség mindig közösségben gondolkodik, nem individuális. (3.4.2.Improvizációs feladatra alkalmas népdalok, körjátékok: csoportos aktivitás)

Az ember válasza

Kettős meghívásra, kettős válasz. Fontos, hogy mindkét válasz jelen legyen: az egyénileg és közösségileg is megélt válasz Isten hívására.

1. *közös megvallása kapcsolatra vágyódásunknak*, emberi természetünknek, küzdelmeinknek (4.1.3. Szabad játékos mozgások éneke: csoportos aktivitás)
2. *egyén csend, imádság* – Isten elé állt személy és gondolatai (3.4.4 Csend, imádság: egyéni aktivitás)

Isten szól

1. *Ige – bibliai szöveg által* – Fontos ennek átadása, felolvasása „A hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által.” Róma 10, 17. (3.4.5. Ige és zenehallgatás: egyéni aktivitás)
2. *Zene – az átélést segítő térben:* „A zene és az ember, valamint az Isten és az ember kapcsolata tapasztalat szerint egyidejűleg bensőséges és hierarchikus...Mind a zenei, mind a vallásos élmény alkalmával a valóság érzékelése nyílik meg, sőt tágul ki egy addig szokatlan, vagy ritkán megélt perspektíva hozzáadódásával...”¹²⁷(3.4.6.Improvizatív mozgások zenére: egyéni vagy társas aktivitás)

¹²⁷ Kis Médea: *Istendicsőítés énekkel és élettel*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2012., 191

Ember válaszol

1. Alkotás által

a, Tánc: liturgikus improvizáció, mentális-pszichés interiorizációs munka (3.4.6.Improvizatív mozgások zenére: egyéni vagy társas aktivitás), (3.4.7. Mozgáskompozíció eljátszása: szóló, duett vagy más társas-aktivitás), (3.4.8.Narratív felidézés, elmesélés (szólótánc, vagy anélkül): egyéni ill. társas aktivitás)

b, Képzőművészet: az alkotás teológiája, az alkotás, mint Istenképűségünk megélése, belső világunk kivetítése az anyagi világba (3.4.9.Ábrázolás, a történetek képi kifejezése: egyéni, illetve társas aktivitás), (3.4.10.Képmesélés, kép bemutatás: egyéni aktivitás)

2. Ének, imádság és szeretetvendégség által (3.4.11.Elbúcsúzás, búcsúéneklés: csoportos aktivitás)

A Kokas-hittan célja a gyermek spiritualitásának megélési teret biztosítani. A foglalkozásterv mind gyülekezeti foglalkozás (gyermekistentisztelet) keretében, mind a hittanoktatásban felhasználható. A teljes foglalkozás megtartása körülbelül másfél órát vesz igénybe, amely természetesen nem fér bele egy iskolai hittanóra keretébe. Ezért a szerző javasolja valamelyik foglalkozásrész elhagyását: Vagy az improvizatív táncot, vagy a kézműves-foglalkozást. Lehet rövidíteni a foglalkozáskezdő énekek számán is, ugyanis nem volt szokatlan a Kokas-foglalkozástól az, hogy csak egy énekkel dolgozik a csoport a foglalkozás alatt. Havonta egyszer tartsuk ezt a foglalkozásformát, a gyermek lelki kísérése, érése, fejlődése érdekében, a spirituális dimenzió megélésének teret adva.

4. Összefoglalás:

Dolgozatomban a Kokas-módszer alkalmazhatóságát vizsgáltam a hittanoktatásban. Az ezredfordulót követően a nemzetközi katechetikai diskurzus a gyermekek spiritualitása felé fordult. Ez az irányzat azt tűzte a zászlajára, hogy a gyermek hitének kísérése egyformán jelentős a felnőttekével. Ezért a gyermeki spiritualitás kísérése igénnyé válik, aminek lenyomata hazánkban is megjelenik a külföldről átvett módszerekben. Felmerült a kérdés, hogy lehetne-e magyar módszert használni a külföldiek átvétele helyett.

Dolgozatomban egy magyar foglalkozásterv létrehozása közben reflektáltam arra a pedagógiai szemléletváltásra, amelyben a gyermek kerül a nevelés középpontjába. A Kokas-módszer is ezeknek a humanista pedagógiáknak a talaján áll, így a Kokas-hittan kidolgozásakor fontos szempont volt az a valláspedagógiai alapvetés, amelyben az embert Istenkapcsolatra teremtett lényként, a nevelés célját a kapcsolat helyreállításban szemlélhetjük. A magyarországi református oktatásügy helyzetére tekintettel fontos szempont, hogy abban éppen az érzelmi nevelés szenved erős hiányt.

A Kokas-hittan nem tanít Istenről, hanem a Vele való bensőséges találkozás terét teremti meg. Itt a gyermek nemcsak befogadó, hanem aktív cselekvő, alkotó is egyben, Isten szavára reagálva alkotja meg saját válaszát, művészi kifejező formában, mely Isten és az ő kapcsolatának aktuális állapotának testi-lelki tanúságtétele. Így elsősorban a gyermek spirituális élete, Istenkapcsolatának kísérése kap teret. Másodsorban a Kokas-hittan során a gyermek nem kognitív ismereteket kell elsajátítson frontális formában, amely a hagyományos református hittanórák jellemzője, hanem olyan belső kapcsolódásnak, átélésnek lesz részese, amely személyes életéig egzisztenciálisan hat. A Kokas-hittan foglalkozásban tehát megvalósítható a gyermeki spiritualitás megélése és kísérése.

5. Bibliográfia

- 1995. évi I. törvény A Magyarországi Református Egyház Köznevelési Törvénye a 2023-as törvény módosításaival:
https://reformatus egyhaz.hu/documents/3332/1995._%C3%A9vi_I._tv._Koznevel%C3%A9si_tv._vhu.2023._%C3%A9vi_II._mod._egys._szerk.pdf Letöltve: 2024.10.02.
- ADORJÁN József (szerk.): „Hitből hitbe” Katechetikai kézikönyv II., Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1988.
- AUGUSTINE: *The Confessions of St. Augustine*, Mineola, NY, Dover Publications, 2002.
- BARKÓCZI Ilona – Pléh Csaba: *Kodály Zenei módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*, Kecskemét, Petőfi Nyomda, 1977.
- BARTHA Elek: *Vallási terek szellemi öröksége*, Debrecen, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006.
- BÉKÉSI Sándor: *Vizuális nyelv*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, 2015.
- BENEDEK András: *Misztérium, mirákulum, moralitás - és a mai színjáték*. In: Szenczi Miklós (vál.): *Akárki. Misztériumjátékok, mirákulumok, moralitások*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. 511-541.
- BEÖTHY Hanna: Bevezető, in Kokas Klára: *Öröm, bűvös, égi szikra*, Budapest, Akkord Zenei Kiadó, 1998.
- BERKESI Sándor: *Tenéked zengek éneket*, Debrecen, Országos Református Tanáregyesület, 1994.
- BORGO, Lacy Finn: „Spiritual Direction with Children the Next Natural Step in the Christian Historical Progression of Children’s Spiritual Formation”. In *A Dissertation Submitted to the Faculty of George Fox Evangelical Seminary In Candidacy For The Degree Of Doctor Of Ministry*. Portland, Oregon, 2016, 12.
- BOROSS Géza: *Bevezetés a valláspedagógiába*, Budapest, Ráday Nyomda, 1996.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow- a tökéletes élmény pszichológiája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001.
- CSOMA Gyula (szerk.): *Pszichológiai alapismeretek*, Budapest, Okker Oktatási Iroda, 1995.
- DESZPOT Gabriella – Paál Zoltánné Katalin – Furka Bea – Lájér Józsefné – Pállay József – Dr. Nemes László Norbert: *Kokas-kódex*, Budapest, Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2011.
- DESZPOT Gabriella: *A komplex művészeti nevelés alternatív módszerei a halmozottan hátrányos helyzetű cigány gyermekek fejlesztésében*. Doktori értekezés, Budapest, 2005.
- DESZPOT Gabriella: Zene és kreativitás. Az alkotóképesség fejlesztése Kokas Klára zenepedagógiájával, in: Falus András (szerk.): *Zene és egészség*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2016, 54-75.
- DESZPOT Gabriella: Zenei átváltozás. Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia, In: *Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*. 51. évfolyam, 2009/6, 5-11. <https://www.parlando.hu/2009-6-02-03-Kokas-Klara-1.htm>, Letöltve: 2024. október 6.
- DOBSZAY László: *Kodály után, Tűnődések a zenepedagógiáról*, Kecskemét, Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, 1991.

- ERŐS Istvánné: Kodály-módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia, *Parlando: Zenepedagógiai Folyóirat*, 50. évf., 2008/5., 4–9.
- ESTEFÁNNÉ Varga Magdolna - Szikszay Klára: *Projektpedagógia alkalmazása a pedagógusképzésben és a gyakorlati képzésben*, Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2007, 1, http://www.hefop.ektf.hu/anyagok/projektpedagogia_alkalmazasa.htm, Letöltve: 2024. október 5.
- FODORNÉ Nagy Sarolta: *A katechézis kommunikációs problémái*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996.
- FOWLER, James, W.: *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, New York, Harper and Row, 1981.
- GERÉNÉ Kristóf Katalin–Deszpot Gabriella: Mit tanulhat egy mai zenepedagógus 30-40 évvel ezelőtti órajegyzetéből? Forráselemzés, szövegpreparálás a Kokashagyatékban, in: Váradi Judit– Szűcs Tímea (szerk.): *Zenepedagógiai konferencia a felsőfokú tanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2017, 31-32.
- GYIMESI Tímea (szerk.): *Figyelem projekt, tanulmányok a figyelemről*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, GralPhi Kutatócsoport, 2020,7.
- HÉZSER Gábor: Rítusok és liturgia, a családterápia és vallás közös öröksége, in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Vallápszichológiai tanulmányok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003., 192.
- HOLLÓSI Hajnalka: Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben. *Iskolakultúra Online*, 2008, 92-103. https://misc.bibl.uszeged.hu/45530/1/iol_2008_001_092-103.pdf, letöltve: 2024.10.16.
- HORVÁTH-SZABÓ Katalin – János Harmatta – Teodóra Tomcsányi: Teisztikus és humanisztikus spiritualitás, *Pszichoterápia*, Vol. 18, No. 3, 2009, 180–186. https://wesley.hu/wp-content/uploads/2018/06/dr_lukacs_laszlo_vallaspedagogia.pdf, Letöltve: 2024. október 31.
- HYDE, Brendan: Children of the ‘Now’: Dispelling Some Neoliberal Assumptions in Christian Religious Education, *Religious Education*, Vol 118 No 2, 1-4, 2023. <https://www.childrenspirituality.org/publications/children-of-the-now-dispelling-some-neoliberal-assumptions-in-christian-religious-education-article>, Letöltve: 2024. 10. 02.
- JUSTNÉ Kéry Hedvig: *Ősi és nép játékok élménylefolyása és jelentőségük*, Budapest, Akadémiai kiadó, 1975.
- K, NAGY Emese – Pálfi Dorina: Paradigmaváltás a pedagógusképzésben?: A pedagógusképzés áttekintése a sikeres pályára való felkészítés szempontjából, *Új Pedagógiai Szemle*, 2017/1-2, 76-82, <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/paradigmavaltas-a-pedagoguskepzesben> Letöltve: 2024. 10.14.
- KÁLLAI János - Karádi Kázmér - Tényi Tamás: *A térelmény kultúrtörténete és pszichopatológiája*, Budapest, Tertia kiadó, 1998, 31.
- KARÁCSONY Sándor: *A magyarok istene. Vallásos nevelés*. 2004. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2004.
- KELEMEN László: *Pedagógiai Pszichológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.
- KIS Médea: *Istendicsőítés énekkel és étellel*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2012.
- Kodály Zoltán: Az ISME budapesti konferenciáról. Nyilatkozat. In bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés III*,
- KODÁLY Zoltán: Száz éves terv (1947), in Kodály Zoltán: *A zene mindenkié*. Budapest, Zeneműkiadó, 1975, 247.
- KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés*, Budapest, Zeneműkiadó vállalat, 1964.

- KODÁLY Zoltán: Visszatekintés: Ötfokú zene, in Kodály Zoltán: *A zene mindenkié*. Budapest, Zeneműkiadó, 1975,
- KOKAS Klára: A zene és a mozgás együttes felhasználása a személyiségformálásban. In: *Pedagógiai Szemle*, 1980/6, 528-537.
- KOKAS Klára: *Amerikában tanítottam*, Budapest, Zeneműkiadó, 1978, 122.
- KOKAS Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*, Budapest, Zeneműkiadó, 1972, 5-6.
- KOKAS Klára: Mit jelent nekem Kodály?, in Török Gyöngyvér (szerk.): *A XX. század ujjenyomata*, Budapest VÁROSHÁZA, 2001, https://www.parlando.hu/2019/2019-4/KOKAS_KLARA-Kodaly.htm
- KOKAS Klára: *Zene, dramatizálás, ábrázolás egy gyermekotthonban. A zenei nevelésről*. Kecskemét, Kodály Szemináriumi Kiadvány, 1970.
- KOKAS Klára: Zenei nevelésünk szerepe a gyermek személyiségének formálásában. Kodály Szeminárium Kecskemét, 1984.
- KOPP Erika - Széll Krisztián: *Megújuló energiák - Innováció és eredményesség a református középiskolákban*. Budapest: Magyarországi Református Egyház, 2018.
- KORHERR, Edgar Josef: *A valláspedagógia fejlődéslélektani alapjai*, Vác, Jel Kiadó, 2000, 15-20.
- LACKFI János: *Hej Sionról fúj a szél...*, Budapest, Harmat, 2020.
- LUKÁCS László: *Valláspedagógia*, Budapest, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2010.
- MAJOR-BÁCSKAI Alexandra: Kokas Klára pedagógiája, 2020, 83. https://epa.oszk.hu/04100/04185/00006/pdf/EPA04185_tudomany_es_hivatas_2020_02_075-083.pdf, Letöltve: 2024. október 10.
- N. TÓTH Ágnes: A megváltozott pedagógusszerep. in: N. Tóth Ágnes: *A pedagógia adósságai*. Szombathely: Savaria University Press, 2015, . https://www.researchgate.net/profile/Agnes-NToth/publication/315445676_A_megvaltozott_pedagogusszerep/links/58cff5b792851c5009efd163/A-megvaltozott-pedagogusszerep.pdf, Letöltve: 2024. 11. 9.
- NÉMETH András: *A reformpedagógia múltja és jelene*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
- NÉMETH Dávid - Szászi Andrea - Sztrókay Edit (szerk.): *Valláspedagógiai tankönyv*: 7. fejezet Spiritualitás (Fejezet szerzői: Simon Réka, Varga Gyöngyi) – megjelenés alatt, 2024.
- NÉMETH Dávid: A biblikus - avagy protestáns - spiritualitás jellemzői, in Siba Balázs - Szabóné László Lilla - Lányi Gábor: *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2021, 11–52.
- NÉMETH Dávid: Vallásdidaktika, A hit- és erkölcsstan tanítása az 5-12.osztályban, Budapest, Harmattan Kiadó, 2017.
- NÉMETH Petra: A test, a szellem és a lélek egysége Karácsony Sándor: A magyarok istene című művében, in: Juhász Erika – Szabó Erika (szerk.): *Nemzetnevelés-felnőttnevelés-közművelés*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 2010.
- PÁLHEGYI Ferenc: *Van-e keresztyén pedagógia*, Budapest, Publicitás Print Kft, 1994.
- PÁSZTOR Zsuzsanna: Tanulmányok a Kokas pedagógia köréből. A mozgásos zenehallgatás idegrendszeri háttere, Budapest, Kovács-Módszer Stódió, 2016.
- PITKIN Barbara: The Heritage of the Lord: Children in the Theology of John Calvin, in Marcia J. Bunge: *The Child in Christian Thought*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 2001, 166.
- PLÉH Csaba: A lélek és a lélektan örömei, Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.

- PLÉH Csaba: *A tanulás és gondolkodás keretei, A népi pszichológiától a gépi pszichológiáig*, Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó Kft. 2013, 180.
- RAHNER, Karl: *A hit alapjai*, Budapest, Szent István Társulat, 1983.
- REISCHLE, Max: *Die Frage nach dem Wesen der Religion. Grundlegung zu einer Methodologie der Religionsphilosophie*, 1889.
- SCHWEITZER, Friderich: *Vallás és életút, vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek és ifjúkorban*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1999, 38.
- SEHRINGER: Wolfgang - Dr. Vass Zoltán: *Lelki folyamatok dinamikája a képi világ diagnosztikában és terápiában*, Budapest, Flaccus Kiadó, 2005.
- SHELDRAKE, Philip: *A spiritualitás rövid története*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2008, 13-46.
- SIMONFI Zsuzsanna: A gyermekközpontú pedagógia protestáns megközelítésben: Comenius: A Child-Centred Protestant Pedagogy: Comenius, *Hungarian Educational Research Journal*, Vol 7, No 2, 2017.
- STROHL, Jane E., "The Child in Luther's Theology, in Marcia J. Bunge: *The Child in Christian Thought*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 2001, 141-142.
- SÜTTŐ Ildikó: *Személyiség- és készségfejlesztés zenével és készségfejlesztés zenével a Kokas a Kokas-pedagógia tükrében*, Szakdolgozat, Győr, 2019, 4-25, https://www.parlando.hu/2020/2020-3/Sutto_Ildiko.pdf
- SZABÓ Ábel Barnabás: *Nevek teológiája, Elhívások, áldások, ígéretek a két szövetségben* (Szakdolgozat), Budapest, 2024.
- SZABÓNÉ László Lilla: *Mi van a megtérésen túl?. 1. rész: A lelki formálódás teológiai alapjai*, Kolozsvár, Studia Universitatis Babes-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, 2023, 284.
- SZALÓCZY Dóra Judit: *„Hangnemváltás” a zenei nevelésben Kokas-módszer, Kovács-módszer*, Budakeszi, 2023. <http://kovacsmethod.com/magyar/Dolgozatok/Szaloczy%20Dora.pdf>, Letöltve: 2024. október 7.
- SZÁSZI Andrea: Lehet-e mindenki tehetséges? A tehetség fogalmának árnyalása Howard Gardner „sokrétű intelligencia” elmélete alapján, *Magyar Református Nevelés*, 11.évf. 3. szám, 2010, 39-56.
- SZÉKELY Csilla Imola: *A vallásosság és gyermekképp Kokas Klára pedagógiai munkáiban*, Disszertáció, 2023.
- SZONTAGH Pál: *Református Pedagógiai Intézet: 2023–2026. évi középtávú munkaterv*, Budapest, RPI, 2022. https://refpedi.hu/documents/1801/K%C3%B6z%C3%A9pt%C3%A1v%C3%BA_mu_nkaterv_2023_26_VEGLEGES_JosQDh8.pdf Letöltve: 2024. 10. 02.
- SZÖNYI Erzsébet: *Kodály Zoltán zenepedagógiai elvei és munkássága*, Budapest, A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Központjának kiadványa, 1982, 4-10.
- SZÖNYI Erzsébet: *Zenei nevelési irányzatok a XX. században*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.
- TAMMINEN, Kalevi— Vesa, Laulikki: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidiaktika*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 2001.
- TRAINA, Cristina L.H.: A Person in the Making: Thomas Aquinas on Children and Childhood, in Marcia J. Bunge: *The Child in Christian Thought*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 2001.
- VASS Éva – Deszpot Gabriella: A teljes figyelem és a flow-élmény a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában, 2018, 84.o. <https://www.parlando.hu/2017/2017-5/Vass-Deszpot.pdf> letöltve: 2024.10.14.

- WOODWORTH, R.S. – H. Schlossberg: *Kísérleti pszichológia*. Budapest, 1966.